परिच्छेद- एक

परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

भाषालाई अर्थयुक्त, सन्दर्भयुक्त तथा सम्प्रेषणयुक्त बनाउन शब्दले आधारभूत भूमिका खेलेको पाइन्छ । अर्थयुक्त शब्दबिना त्यसभन्दा माथिल्ला भाषिक एकाइहरू नबन्ने भएकाले शब्दभण्डार भाषाको प्राण हो भन्न सकिन्छ । शब्दभण्डारमा जति धेरै शब्द जान्यो भाषामा त्यति नै धेरै पोख्त बन्न सकिन्छ । विभिन्न शैली र संरचनाको जानकारी भएर पनि यदि व्यक्तिमा शब्दभण्डारको कमी छ भने उसलाई आफ्ना विचार र धारणाहरू उपयुक्त ढङ्गले प्रकट गर्न गाह्रो पर्छ जसले गर्दा भाषिक अर्थ सम्प्रेषण गर्न उसले राम्ररी सक्दैन । तसर्थ, पाठ्यक्रमले तोके अनुरुप विद्यार्थीको क्षमता, उपलब्ध शैक्षिक सामग्री, प्रयोग गर्न सक्ने शिक्षणविधि, विद्यार्थीको मनोविज्ञान आदिलाई ख्याल गरी पाठ्यपुस्तक निर्माण गरिएको हुनुपर्छ । पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त पाठका आधारमा शब्दभण्डार तय गरिन्छ (शर्मा र पौडेल, २०६८ : १९७)।

शब्दभण्डारको ऐतिहासिक विकासक्रमलाई पहिल्याउँदै जाँदा शब्दकोश निर्माणको विकासक्रममा पुग्नुपर्ने हुन्छ । पूर्वीय परम्परामा वेदका दुरुह शब्दहरूको सङ्कलन गरी बनाइएको 'निघण्टु कोश' र पश्चिमी परम्परामा ग्रीक र ल्याटिन भाषाको अध्ययनको प्रतिफलबाट बनेको कोशीय स्वरुप जस्तै नेपाली कोश निर्माण परम्परा पनि नेपाली भाषाभाषीहरूसँग अङ्ग्रेजको सम्पर्क हुन थालेपछि सुरु भएको पाइन्छ । १९औं शताब्दीको प्रारम्भतिर नेपाली जातिको परिचय दिने सिलसिलामा कर्कप्याट्रिक (सन् १८११) ले 'नेपाल अधिराज्यको विवरण' नामक पुस्तकको अन्त्यमा दिएको नेपाली, नेवारी र अङ्ग्रेजी शब्दहरूको सूचीबाट नेपाली शब्दकोशको प्रारम्भ भएको मानिन्छ (भण्डारी र अन्य, २०६८ : ६८) । नेपाली कोश निर्माणको परम्परालाई ड्यानियल राइट, टर्नबुल मिरिनाङ्क, जस्ता अङ्ग्रेजी विद्वानहरूले अगाडि बढाएको पाइन्छ । अङ्ग्रेजी विद्वानहरूको प्रभावले मोतीराम भट्ट अत्यन्तै सचेष्ट बनेका थिए । फलस्वरुप उनले 'उखानको बखान' भन्ने कृति प्रकाशित गरी नेपाली शब्दकोशको पृष्ठभूमि निर्माणमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याएको देखिन्छ । स्पष्ट नेपाली एकभाषी कोशको आधुनिक परम्परा चक्रपाणि चालिसेको 'बगलीकोश' (वि.सं. १९९८) बाट सुरु भएको पाइन्छ । त्यसपछि एकभाषी प्रथा अनेकभाषी विभिन्न कोशहरूको निर्माण भएको पाइन्छ । पछिल्लो समय नेपाली शब्दकोश निर्माण परम्परालाई अगाडि बढाउने क्रममा बालचन्द्र शर्माको 'नेपाली शब्दकोश' चुडामणि बन्धुको 'नेपाली शब्दकोश', बसन्त कुमार शर्मा नेपालको 'नेपाली शब्दसागर'

(२०५७), हेमाङ्गराज अधिकारी र बद्रीविशाल भट्टराईको 'प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश' (२०६१) महत्त्वपूर्ण मानिन्छन् (ऐ. ऐ. ८८) । यी शब्दकोशको निर्माण शब्दको स्रोत तथा बनोटको आधारमा निर्माण भएको पाइन्छ । प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोशले प्रयोग समेत दिइएकोले यो पहिलो मानक कोश हो (अधिकारी, ०६२.२४५) । यसरी नेपाली शब्दकोश विकासले शब्दभण्डार वृद्धि गर्नमा सहयोग पुऱ्याएको देखिन्छ ।

भाषाका शब्दभण्डारका सन्दर्भमा शब्दभण्डारले व्यक्ति वा विद्यार्थीहरूमा सङ्ग्रहित हुने शब्दगत क्षमतालाई बुझाउँछ । शब्दभण्डार शिक्षणले धेरैभन्दा धेरै प्रकारका सक्रिय र निष्क्रिय एवम् संरचनात्मक शब्दहरूको सङ्ग्रह वा धारण क्षमताको विकासलाई जनाउँछ । तसर्थ शब्दभण्डार शिक्षण गर्दा व्यवहारवादी सिद्धान्तको प्रयोग गरिन्छ । पाठ्यपुस्तकमा भएका शब्दहरूलाई व्यवहारमा प्रयोग गर्न दक्ष भएमा मात्र शब्दभण्डार प्रभावकारी भएको मानिन्छ । आफ्ना विचार र धारणाहरू उपयुक्त ढङ्गले प्रकट गर्न शब्दभण्डारको ज्ञान हुनु आवश्यक छ । शब्दभण्डार शिक्षणका क्रममा भूल र प्रयत्नका माध्यमबाट शिक्षण गर्दा प्रभावकारी हुने भएकाले पनि व्यवहारवादी दर्शनमा आधारित रहेको हुन्छ ।

व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभा रहेको हुन्छ । यस्ता प्रतिभा प्रस्फुटनका लागि सक्षमता कुनै पनि एउटा विषयको पाठ्यक्रमको हासिल गर्न गाह्रो हुन्छ (आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम २०६९) । त्यसैले व्यक्तिमा भएको क्षमतालाई उजागर गर्न विभिन्न किसिमका शब्दभण्डारलाई समेटेर पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्न कठिन भएको छ । विद्यार्थीको स्तर, क्षमता र आवश्यकता अनुसार शब्दभण्डारको छनोट गर्नु चुनौतिपूर्ण कार्य भएको छ ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा वि.सं. २०७२ देखि कक्षा आठको नयाँ पाठ्यपुस्तक लागु गरेको छ । उक्त पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त निबन्ध विधामा रहेको शब्दभण्डारको अध्ययन यस शोधकार्यमा गरिएको छ ।

१.२. समस्या कथन

कथा, कविता, जीवनी जस्ता विधाभन्दा जटिल विधाको रुपमा निबन्ध विधालाई लिइन्छ । निबन्ध विधाको माध्यमबाट विद्यार्थीमा प्रौढ अभिव्यक्ति क्षमताको विकास गराउनुका साथै भाषाका चारैवटा सीपको विकास गराउनु मूल ध्येय रहेको पाइन्छ । आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम २०६९ ले देशका सम्पूर्ण पक्षलाई हेरेर पाठ्यक्रमको निर्माण गर्ने जमर्को गरी सैद्धान्तिक ढाँचाको निर्माण गर्दछ। जसअनुसार पाठ्यपुस्तक निर्माण हुन्छ । नेपाल भौगोलिक रुपले विविधता भएको राष्ट्र

भएकाले यहाँ परिवेश, संस्कृति, परम्परा अनुसार बेग्ला बेग्लै भएकाले एउटै पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकले सबैको आवश्यकतालाई समेट्न सक्दैन । पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा वि. सं. २०७२ देखि कक्षा आठको नयाँ पाठ्यपुस्तक लागु गरेको छ । नेपाली कक्षा ८ नाम दिइएको उक्त पुस्तकमा निबन्ध विधा पनि समावेश भएको पाइन्छ । उक्त निबन्ध विधामा विद्यार्थीहरूको उमेर, स्तर, क्षमता अनुरुप शब्दभण्डार समावेश गरिएको छकि छैन ? विद्यार्थीहरूका लागि प्रस्तुत शब्दभण्डारले भाषिक सीप हासिल गर्न सक्छ कि सक्दैन ? पाठ्यक्रमले निर्देश गरेका विभिन्न प्रकारका भाषिक उद्देश्यहरू पूरा गर्न सक्षम छ वा छैन जस्ता समस्याको उत्तर खोज्ने कार्य आज सम्म नभएको देखिन्छ । तसर्थ प्रस्तुत शोधकार्य कक्षा ८ को नेपाली पाठ्यपुस्तकको निबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन सम्बन्धी निम्न समस्यामा केन्द्रित रहेको छ :

१) कक्षा आठको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिएका निबन्धमा के-कस्ता शब्दहरू रहेका छन् ?

२) उक्त पाठभित्र समावेश शब्दहरूको स्रोतहरू के-के हुन् ?

३) पाठभित्र प्रयोग गरिएका शब्दहरूको पदवर्ग, बनोट प्रक्रिया कस्तो रहेको छ ?

४) पाठभित्र समावेश शब्दभण्डारमा आवृत्ति व्यवस्था कस्तो छ ?

१.३ अध्ययनको उद्देश्य :

यस शोधपत्रको उद्देश्यहरू निम्नलिखित राखेका छन् :

(क) कक्षा ८ को नेपाली पाठ्यपुस्तक भित्र निबन्ध विधामा रहेका शब्दभण्डारको पहिचान गर्नु

(ख) उक्त पाठभित्र समावेश शब्दहरूको स्रोत पत्ता लगाउनु

(ग) पाठभित्र प्रयोग गरिएका शब्दहरूको पदवर्ग बनोट प्रक्रिया पत्ता लगाउनु

(घ) उक्त शब्दहरूको गणना गरी आवृत्ति निर्धारण गर्नु

१.४ अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू

(क) कक्षा ८ को नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिएका निबन्ध विधामा के कस्ता शब्दहरू रहेका छन् ?

(ख) उक्त पाठभित्र समावेश शब्दको स्रोत के-के हुन् ?

(ग) पाठभित्र प्रयोग गरिएका शब्दहरूको पदवर्ग, बनोट र प्रक्रिया कस्तो छ ?

(घ) पाठभित्र समावेश शब्दभण्डारमा आवृत्ति व्यवस्था कस्तो छ ?

(ङ) शब्दभण्डारमा के कस्ता समस्याहरू रहेका छन् ?

१.५ अध्ययनको महत्त्व :

भाषा शिक्षणमा शब्दभण्डारको महत्त्वपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ । शब्द एक अर्थपूर्ण एकाइ हो यसले सोझै पनि अर्थ प्रदान गर्ने र वाक्यमा पनि केन्द्रीय भूमिका निर्वाह गर्ने हुनाले यसको अध्ययनको महत्त्व माथि प्रकाश पार्न सकिन्छ । शब्द एक्लै पनि अर्थपूर्ण भई आउन सक्ने र वाक्यमा पनि अर्थपूर्ण ढङ्गले प्रयोग हुने हुनाले यसको प्रयोगमा सचेतता अपनाउनु पर्ने देखिन्छ । सीमित वर्ण र नियमका आधारमा असीमित शब्द निर्माण हुन्छन् । तिनीहरू सबैलाई समानुपातिक रुपमा महत्त्व दिन सकिँदैन र जथाभावी वाक्यमा प्रयोग गर्नु हुँदैन । त्यसैले शब्दहरूको छनोट र स्तरणमा भाषा, पाठ्यपुस्तक जस्ता महत्त्वपूर्ण सामग्रीमा ज्यादै सतर्कता र सचेतता अपनाई विद्यार्थीको उमेर, स्तर, रुचि, क्षमता आदि पक्षहरूलाई विचार गरी पाठ्यक्रम निर्माण र पाठ्यपुस्तक लेखकहरूले उपयोगमा ल्याउनुपर्ने भएकाले यसको महत्त्व झन बढी रहेको देखिन्छ ।

शब्दभण्डारको अध्ययनबाट पाठ्यक्रम निर्माताहरूलाई पाठ्यक्रम निर्माण, सुधार एवं परिमार्जन गर्न सहयोग गर्दछ । पाठ्यपुस्तक लेखनलाई उद्देश्यमूलक एवम् प्रभावकारी बनाउन, विषयवस्तु अनुसारको शब्द चयन गर्न शिक्षकलाई विद्यार्थीहरूको स्तर, क्षमता अनुरुप शिक्षण गर्न शिक्षण विधिलाई प्रभावकारी बनाउन मद्दत पुग्छ । विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डारको क्षमतालाई बुझेर शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई प्रभावकारी, उद्देश्यपूर्ण एवम् व्यवस्थित बनाउन सहयोग पुग्ने हुँदा यो शोधकार्य महत्त्वपूर्ण रहेको छ । यस अनुसन्धानले शिक्षक, विद्यार्थी, पाठ्यपुस्तक, लेखक, अध्ययन अनुसन्धानकर्ताका निम्ति उपयोगी हुनेछ ।

१.६ अध्ययनको सीमा

खोज तथा अध्ययन प्राविधिक कार्य भएकाले यो एक जटिल कार्य हो । अनुसन्धानमूलक कार्य प्राविधिक कार्य भएकाले अध्ययनमा सम्पूर्ण क्षेत्रलाई समेट्न सकिँदैन । त्यसैले अध्ययनको व्यापकता र गहिराइलाई निश्चित क्षेत्र र तहमा सीमित गर्नुपर्ने हुन्छ ।

प्रस्तुत शोधपत्र नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी भक्तपुरद्वारा सरकारी विद्यालयको निम्ति स्वीकृति प्रदान गरिएको कक्षा आठको नेपाली पाठ्यपुस्तकको निबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरूसँग मात्र सम्बन्धित रहेको छ । यस अध्ययनलाई स्रोत, साधन र जनशक्तिको अभाव तथा अन्य विविध समस्याका कारण निम्नलिखित सीमामा रहेर अध्ययन गरिएको छ :

(क) प्रस्तुत अध्ययन कक्षा आठको निबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययनमा सीमित रहेको छ ।

(ख) शब्दहरूको अध्ययन स्रोत, पदवर्ग र बनोट प्रक्रियाका आधारमा मात्र गरिएको छ ।

(ग) समाविष्ट शब्दहरूको आवृत्ति गणना गरिएको छ ।

(घ) प्रस्तुत अध्ययनमा शब्दहरूको सङ्ख्या र तिनको अनुपात पनि देखाइएको छ ।

(ङ) निबन्धबाट सङ्कलित शब्दलाई वर्णानुक्रमानुसार राखिएको छ ।

(च) अध्ययनमा अन्य विधा र अभ्यासखण्डलाई समावेश गरिएको छैन ।

१.७ पारिभाषिक तथा प्राविधिक शब्दहरू :

पाठ्यक्रम - विद्यार्थीले शिक्षालयमा एक वा अनेक विषयमा खास अवधिभित्र आर्जित गर्न सक्ने अनुभव, ज्ञान, सीप आदिको शैक्षिक योजना

पाठ्यपुस्तक - पाठ्यवस्तु सङ्कलन गरिएको पुस्तक, कक्षामा पढाउने पुस्तक

सिद्धान्त - राजनीतिक वा दार्शनिक विचार

पुस्तकालय- इच्छुक व्यक्तिलाई पढ्ने सुविधा दिने उद्देश्यले पुस्तक, पत्रपत्रिका आदि व्यवस्थित रुपमा राखिएको घर

विधा - साहित्यमा पाइने अभिव्यक्तिको प्रकार

भाषा - बोलेर वा लेखेर विचार विनिमय गर्ने साधन

भाषिक सीप - भाषा सम्बन्धी सीप

शोधकार्य - अनुसन्धान सम्बन्धी कार्य खोज अन्वेषण आदि

विषयवस्तु - कुनै वर्णन, छलफल, अध्ययन, लेख रचना आदिका लागि निश्चित गरिएको कुरा

अनुसन्धान- खोज, नयाँ कुरा खोज्ने वा पत्ता लगाउने काम

व्यवहारवाद - व्यवहारलाई महत्त्व दिने दृष्टिकोण, सिद्धान्तलाई भन्दा व्यवहारलाई जोड दिने विचारधारा

स्वीकृति - स्वीकार गर्ने काम

प्राविधिक - प्रविधि सम्बन्धी

दर्शन - जीवन र जगतलाई हेर्ने दृष्टिकोण

मूल्याङ्कन - मूल्य तोक्ने वा जाँच गरी स्तर निर्धारण गर्ने कार्य

परिच्छेद -दुई

सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन र अवधारणात्मक ढाँचा

२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरवलोकन

भाषा शिक्षण सिकाइका सन्दर्भमा हरेक समयमा शब्दार्थको जानकारी आवश्यक हुन्छ । शिक्षण सिकाइका क्रममा हरेक समयमा नयाँ नयाँ शब्दहरू प्रयोग आउँछन् । कतिपय शब्दहरू दोहोरिन्छन् । त्यति मात्र होइन एउटा विभिन्न संरचनात्मक आवृत्ति लिएर देखा पर्न सक्छ अनि प्रसङ्ग अनुसार बेग्ला बेग्लै अर्थ र अभिप्राय वहन गरेर समेत प्रयोगमा आउने सम्भावना हुन्छ । यिनै विभिन्न कारणले गर्दा भाषा शिक्षणमा शब्दभण्डार यथेष्ट विकास गर्नुपर्ने खाँचो पर्छ । भाषालाई ग्रहण र अभिव्यक्तिगत दृष्टिले अर्थपूर्ण, आशयपूर्ण र प्रभावकारी बनाउन शब्दभण्डारको आवश्यकता पर्छ । सिद्धान्त तथ्यहरूको अन्तरसम्बन्धको योग हो, ती तत्वहरू अनुसन्धानबाटै प्राप्त हुन्छन् (सिवाकोटी, २०६४ : ३८) । सिद्धान्तले अनुसन्धानका लागि समयको बचत, आवश्यक तथ्यकुराको सङ्कलन गरी अध्ययन कार्यलाई व्यवस्थित गर्न र सैद्धान्तिक अवधारणात्मक ढाँचा प्रदान गरी शोधलाई विश्वसनीय बनाउन मद्दत गर्छ ।

भाषाको सिकाइ अनुभवमा आधारित हुन्छ भने सिद्धान्त व्यवहारवादी सिद्धान्त हो । व्यवहारवादीका अनुसार भाषा सिकाइमा बुद्धि वा मनको सक्रियता रहँदैन । प्रमुख माध्यम भनेकै अनुभव हो (भण्डारी २०६७ : १३४) । व्यवहारवादी सिद्धान्तहरूले उत्तेजना र प्रतित्रियाको सम्बन्ध र समन्वयबाट प्राणीको व्यवहारमा चाहेजस्तो परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने कुरा प्रमाणित गर्न खोज्छन् । व्यवहारवादी मनोवैज्ञानिकहरूले विभिन्न प्राणीको व्यवहारको अध्ययन अवलोकन गरेका छन् । प्याभलभको शास्त्रीय सम्बन्ध प्रत्यावर्तन, स्किनरको कार्यपरक सम्बन्धपरक सिकाइ, थर्नडाइकको भूल र प्रयत्नको सिकाइ आदि व्यवहारवादी सिद्धान्त हुन् (पौडेल र अन्य, २०७० : १३०) । व्यवहारवादी सिकाइ सिद्धान्तका अनुसार बालकलाई नियन्त्रित वातावरणमा अभ्यास गराउनुपर्छ । जबसम्म उसले सही प्रतिक्रिया दिन सक्तैन, तबसम्म शिक्षकले निरन्तर अभ्यास गराउनुपर्दछ । पाठ्यपुस्तकमा निबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डार पनि अभ्यास र पुनरावृत्तिमा जोड दिएको हुन्छ । पटक-पटक अभ्यासबाट नै सही रुपमा सिकाइ निपुणता हासिल गराउन सकिन्छ ।

२.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन

कक्षा ८ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा रहेको निबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन शीर्षकमा भएका समस्यासँग मिल्ने आधिकारिक साहित्यको पुनरवलोकन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

आचार्य (२०५४) द्वारा कक्षा पाँच पूरा गरेका विद्यार्थीको शब्दभण्डार क्षमताको अध्ययन नामक अनुसन्धान गरिएको छ । कक्षा पाँचको महेन्द्र माला पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त शब्दभण्डारमा विद्यार्थीको क्षमताको पहिचान गर्ने र लिङ्ग, क्षेत्र, स्थानीयता, भाषिक पृष्ठभूमि एवम् उमेर समूहका आधारमा शब्दभण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गर्ने उद्देश्य राखेको यस शोधले निष्कर्ष तथा सुझावका रुपमा तराई र पहाडी क्षेत्रका विद्यार्थीको शब्दभण्डार क्षमता कमजोर रहेको तथा पृष्ठभूमिको आधारमा दोस्रोभाषी विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार सम्बन्धी क्षमता कम रहेको देखाइएको छ ।

शर्मा (२०५७) द्वारा कक्षा ९ को जीवनी विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन शीर्षकमा शोधकार्य भएको पाइयो । उक्त अध्ययनमा स्रोतका आधारमा पदवर्ग, शब्द संरचना, समास, द्वित्व, रुपायन, शब्दावृति आदिको आधारमा अध्ययन गरेको पाइयो ।

बास्तोला (२०५९)द्वारा कक्षा सातको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथा र जीवनी विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन शीर्षकमा शोधकार्य भएको छ । उक्त शीर्षकमा विधामा प्रयोगभएका शब्दहरूलाई पदवर्ग र स्रोतका आधारमा वर्गीकरण गर्ने उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको छ । प्रस्तुत अध्ययन मूलतः पुस्तकालयीय विधिमा आधारित रहेको छ । स्तरगत हिसाबले तत्सम बहुल शब्द प्रयोगले पाठकहरू गहकिला हुने भएका र शब्दभण्डारको वितरण सन्तुलित हुन नसकेको पाठको लम्बाइमा एकरुपता नभएको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

अधिकारी (२०६०)द्वारा कक्षा आठ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमताको अध्ययन शीर्षकमा अध्ययन गरेका छन् । उक्त शीर्षकमा विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमता पहिचान गर्ने स्थानीयता, लिङ्ग, भाषिक पृष्ठभूमि र उमेरका आधारमा कक्षा आठ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गर्ने जस्ता उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको छ । यपस अध्ययनमा काठमाडौँ र कास्की जिल्लाका १० वटा विद्यालयबाट १०० जना विद्यार्थीलाई प्रतिनिधि नमुनाका रुपमा लिई सामग्री सङ्कलन गरी सङ्कलित तथ्यलाई विश्लेषण गरेर निष्कर्षमा पुग्ने प्रयास गरिएको छ । विद्यार्थीको शब्दभण्डार क्षमतामा पर्याप्त सन्तोषजनक नभउको सहरी र ग्रामीण क्षेत्रमा विद्यार्थीको शब्दभण्डार क्षमतामा फरक रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

भट्टराई (२०६०) द्वारा कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथा विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन शीर्षकमा शोधकार्य भएको पाइन्छ । उक्त अध्ययन मूलतः गुणात्मक ढाँचाको पुस्तकालयीय विधि र पाठ्यपुस्तक विधिमा केन्द्रित रहेको छ। उक्त अध्ययनमा आयामका दृष्टिले पाठगत अनुपात

नमिलेको, नाम वर्गका शब्दहरू बढी, क्रियाविशेषण शब्दहरू कम भएको,तत्सम र तद्भवमा खासै अन्तर नभए पनि आगन्तुक शब्दको संख्या कम रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

दुवाडी (२०६२) द्वारा कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथा विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन शीर्षकमा कथा विधाका शब्दभण्डारगत स्थितिको आकलन गर्ने उक्त शब्दभण्डारलाई स्रोत, वर्ग, बनोट र आवृतिको दृष्टिले विश्लेषण तथा वर्गीकरण गर्ने, शब्दहरूको गणना गरी आवृति निर्धारण गर्ने जस्ता उद्देश्यहरूमा केन्द्रित रहेको छ । संरचनाका दृष्टिले कथामा उपसर्ग, प्रत्यय लगायत समास द्वित्वद्वारा निर्मित शब्दहरू संरचनात्मक दृष्टिले उपयुक्त मान्न सकिने कथ्य नेपालीका दृष्टिले कक्षा ९ का कथाहरूमा प्रयुक्त शब्दहरू सान्दर्भिक देखिन्छन् भने लेख्य दृष्टिले मानक व्याकरणसँग मेल नखाने शब्दहरू पनि देखिन्छन् भन्ने निष्कर्ष निकालिएको छ ।

ढुङ्गेल (२०६३) द्वारा काठमाडौँ उपत्यकाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत सरकारी तथा निजी विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीको शब्दभण्डार क्षमताको अध्ययन शीर्षकमा शोधकार्य भएको पाइन्छ । सरकारी तथा निजी विद्यालयका विद्यार्थीको शब्दभण्डार क्षमताको तुलना गर्नुका साथै लिङ्गगत र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा शब्दभण्डार क्षमताको तुलना गर्ने उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको छ । समग्रमा सरकारी तथा निजी विद्यालयका शब्दभण्डार क्षमतालाई तुलना गर्दा निजी विद्यालयका विद्यार्थीको शब्दभण्डार क्षमता बढी रहेको, लिङ्गगत र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा दुवै विद्यालयका विद्यार्थीहरूबीच समानता रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

कार्की (२०६७) द्वारा माध्यमिक तहको नेपाली पाठ्यपुस्तकको निबन्ध विधामा समाविष्ट शब्दभण्डारको अध्ययन शीर्षकमा शब्दभण्डार सम्बन्धी अध्ययन अगाडि सारेकी छन् । उनको यस अध्ययनको मूल उद्देश्य माध्यमिक तहको निबन्ध विधामा समाविष्ट शब्दभण्डारको अध्ययन गर्दै शब्दहरूको स्रोत, पदवर्ग, शब्दको अनुपात पत्ता लगाई शब्दभण्डार सम्बन्धी देखा परेका समस्या समाधानका लागि आवश्यक सुझाव दिनु रहेको छ । प्रस्तुत शोध मूलतः पुस्तकालयीय विधिमा केन्द्रित रहेको छ । माध्यमिक तहको निबन्ध विधामा कुल १६०३ शब्दको प्रयोग भएको जसमध्ये तत्सम शब्दहरूको बढी प्रयोग भएको पदवर्गका दृष्टिले नामवर्गका पदहरू सबैभन्दा धेरै प्रयोग भएको आयमका दृष्टिले सबै निबन्धहरू एकनासका देखिएको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

भण्डारी (२०६८) द्वारा कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकमा रहेको जीवनी विधामा प्रयुक्त शब्द भण्डारको अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र तयार गरेको पाइन्छ । प्रस्तुत शोधपत्रमा शब्दभण्डारगत पहिचान, स्रोत, बनोट, वर्ग र आवृतिका आधारमा वर्गीकरण र विश्लेषण गर्ने उद्देश्यमा केन्द्रित

रहेको छ । उक्त शोधपत्र पुस्तकालयीय विधि, पाठ्यपुस्तक विधि र विश्लेषण विधिमा केन्द्रित छ । स्रोतका आधारमा मौलिक शब्दहरूको बाहुल्य रहेको, जयपृथ्वीबहादुर सिंहको जीवनीमा भन्दा इमानसिंह चेमजोङ र नेल्सन मन्डेलाको जीवनीमा तत्सम शब्दहरू केही बढी भएको, शब्दगत वितरण उपयुक्त नरहेको, नामवर्गको शब्दहरू अधिक रहे पनि निपात र विस्मयादिबोधक शब्दहरू न्यून रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

निरौला (२०७०) द्वारा कक्षा १० को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकको कथा विधामा समाविष्ट शब्दभण्डारको अध्ययन शीर्षकमा शोधकार्य भएको छ । उक्त शीर्षकमा विधामा प्रयोग भएका शब्दहरूलाई स्रोत, पदवर्ग, बनोट र आवृतिका आधारमा वर्गीकरण गर्ने उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको छ । प्रस्तुत अध्ययन मूलतः गुणात्मक ढाँचाको पुस्तकालयीय विधिको प्रयोग गरिएको छ । समग्रमा कथाहरू मध्यमखालको रहेका र ठाउँ-ठाउँमा क्लिष्ट शब्दको प्रयोग भएको जुन माध्यमिक तहको लागि उपयुक्त नरहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

प्रस्तुत शोधशीर्षकहरूलाई केलाएर हेर्दा शब्दभण्डार सम्बन्धी शोधकार्य परिमाणात्मक रुपमा धेरै भएता पनि गुणात्मक रुपमा भने कम मात्रामा भएको पाइयो । अन्य शोधकार्यहरूमा एकपक्षलाई मात्र केन्द्रित भई अनुसन्धान भएको पाइन्छ । प्रस्तुत शोधकार्य पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा २०७२ सालको शैक्षिक सत्रदेखि लागू गरिएको कक्षा आठको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट निबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन आजसम्म नभएको हुनाले यस शोधकार्य औचित्यपूर्ण रहेको छ ।

२.३ पुनरवलोकनको उपादेयता

अनुसन्धानमा पूर्वकार्यको समीक्षा अत्यन्त आवश्यक छ । अनुसन्धानमा पूर्वकार्य समीक्षाले अनुसन्धानको उद्देश्य निर्धारण गर्न, नवीन धारणा पहिल्याउन विषयको गहिरो ज्ञान गर्न र भविष्यमा गर्न सकिने अनुसन्धानका क्षेत्रहरू पत्ता लगाउन उपयोगी हुन्छ (भट्टराई, २०६८ :१२७) । तसर्थ पूर्वकार्यको समीक्षाले अनुसन्धानलाई विश्वसनीय, वैध र वस्तुनिष्ठ बनाउन मद्दत पुग्दछ। नेपाली भाषाको शब्दभण्डार सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान हुँदै नभएको अवस्था भने छैन । यद्यपि यी अध्ययनलाई मात्र पर्याप्त मान्न सकिँदैन । केही अध्ययनहरू शब्दभण्डारको एक पक्षलाई मात्र आधार मानेर भएका छन् भने केही अध्ययनहरू शब्दको आवृति, गणना, स्रोत बनोट, तुलनात्मक विश्लेषणात्मक आदि उद्देश्यमा केन्द्रित रहेका भएका छन् । यी विभिन्न शीर्षकमा विभिन्न शोधकर्ताले अध्ययन गरेका भए पनि हालसम्म कक्षा ८ को नयाँ पाठ्यक्रम अनुसार लागू भएको

पाठ्यपुस्तकमा रहेको निबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरूको पहिचान, स्रोत, पदवर्ग, बनोट, प्रक्रिया, आवृति जस्ता पक्षमा केन्द्रित भएर अध्ययन गरिएको नपाइएकोले प्रस्तुत शोधकार्य औचित्यपूर्ण भएकाले यो शोधकार्य गर्नु उपयुक्त हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

२.४ सैद्धान्तिक अवधारणात्मक ढाँचा

भाषाका शब्दभण्डारका सन्दर्भमा शब्दभण्डारले व्यक्ति वा विद्यार्थीमा सङ्ग्रहित हुने शब्दगत क्षमतालाई बुझाउँछ । शब्दभण्डार भित्र विभिन्न अर्थले युक्त शब्दहरू पर्छन् । बनोटका आधारमा मूल र व्युत्पन्न, स्रोतका आधारमा तत्सम र तद्भव र आगन्तुक वर्गका आधारमा नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद, क्रियायोगी, नामयोगी, संयोजक, निपात र विस्मयादिबोधक, कार्यका आधारमा विकारी र अविकारी आदि विभिन्न भाषाका शब्दहरू नेपाली भाषामा हुन्छन् । प्रस्तुत शोधकार्य यिनै शब्दहरूका आधारमा गरिएको छ । यस अध्ययनको अवधारणात्मक ढाँचा चित्रात्मक रुपमा स्पष्ट पारिएको छ :

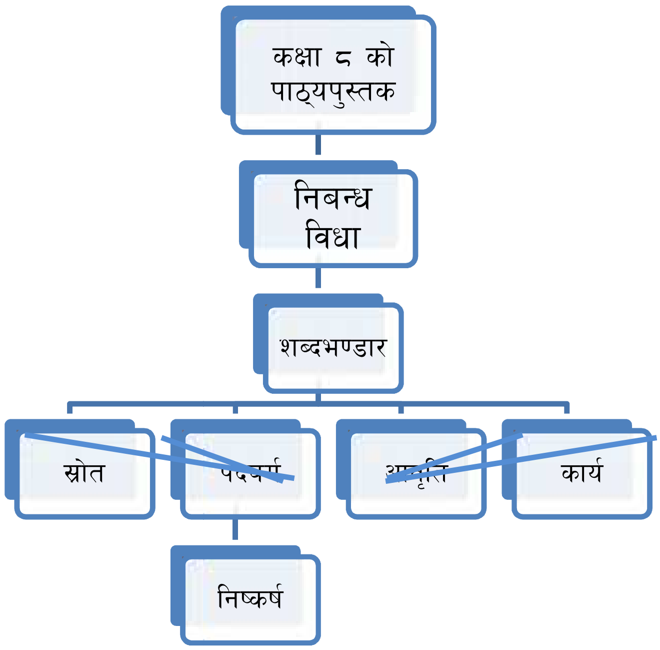

उपर्युक्त रेखाचित्रबाट के प्रस्ट पार्न सकिन्छ भने प्रस्तुत शोधकार्य कक्षा आठको पाठ्यपुस्तकमा रहेको निबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरूको स्रोत, बनोट, पदवर्ग, आवृति र कार्यका आधारमा शब्दहरूको अध्ययन गरिएको छ । स्रोत भित्र पनि शब्दहरूलाई तत्सम, तद्भव र आगन्तुक गरी तीन भागमा वर्गीकरण गरेर हेरिएको छ । त्यसैगरी बनोटका आधारमा शब्दको मूल र व्युत्पन्न गरी हेरिएको छ भने पदवर्गका आधारमा शब्दलाई नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद, क्रियायोगी, नामयोगी, निपात र संयोजक र विस्मयादिबोधक शब्दमा वर्गीकरण गरी अध्ययन गरिएको छ ।

परिच्छेद -तीन

अध्ययनको विधि र प्रक्रिया

३.१ अध्ययनको ढाँचा र विधि

शोधप्रस्ताव आफ्नै अङ्ग उपाङ्ग भएको संरचना हो । त्यसैले शोधकार्य औपचारिक तथा व्यवस्थित कार्य हो । यसमा खास विषयसँग सम्बन्धित भएर अध्ययन गरिएको हुन्छ । स्पष्ट अध्ययन विधि बिनाको शोधकार्य निरर्थक हुने हुँदा स्पष्ट अध्ययन विधिको प्रयोगले शोधकार्य सफल बनाउन उपयुक्त ढाँचाको आवश्यकता पर्दछ (थापा, २०६६/०६७: १८) । यस शोधकार्यका लागि पूर्णतः गुणात्मक ढाँचाको पुस्तकालयीय तथा विश्लेषणात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ । साथै सम्बन्धित पाठ्यपुस्तकबाट तथ्याङ्क संकलन गरी त्यसको व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ ।

३.२ नमुना छनोट

यस अध्ययनलाई पूर्णता दिन स्रोतका आधारमा, बनोटका आधारमा, पदवर्ग र आवृतिका आधारमा शब्दभण्डारको अध्ययन छनोट गरिएको छ ।

३.३ अध्ययनको क्षेत्र

प्रस्तुत अध्ययनको कक्षा आठको नेपाली भाष पाठ्यपुस्तकमा रहेका निबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरूको पहिचान, स्रोत, बनोट, पदवर्ग, आवृतिका आधारमा विश्लेषण गरी निष्कर्षमा पुग्ने भएकाले यिनै कुरालाई यस अध्ययनको क्षेत्रका रुपमा तोकिएको छ ।

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन र तरिका

यस शोधकार्यलाई प्रभावकारी तरिकाले विश्लेषण गरी निष्कर्षमा पुग्न विभिन्न विधि तथा पद्धतिको अवलम्बन गर्नुपर्ने हुन्छ । यस शोधप्रस्तावको सामग्री सङ्कलनका निमित्त पुस्तकालयीय विधिको प्रयोग गरिएको छ । यसका लागि दुई प्रकारका सामग्रीको प्रयोग गरिएको छ ।

(क) प्राथमिक सामग्री :

प्रस्तुत शोधकार्य प्रस्ताव कक्षा ८ को नेपाली पाठ्यसामग्रीको निबन्ध विधामा समाविष्ट शब्दभण्डारको अध्ययनमा केन्द्रित रहेकाले कक्षा ८ को नेपाली किताब र आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रमलाई प्राथमिक सामग्रीको रुपमा लिइएको छ ।

(ख) सहायक/गौण सामग्री :

यस अध्ययनमा विभिन्न शब्दकोश, विभिन्न शब्दभण्डार सम्बन्धी शोधपत्र तथा यस सम्बन्धी पूर्वकार्यहरू र अन्य व्यक्तिहरूका सल्लाह सुझावहरूनै सहायक सामग्रीका रुपमा रहेको छन् ।

३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया :

यस शोध अध्ययनमा पुस्तकालयीय विधिको उपयोग गरिएको छ भने स्रोतका आधारमा सङ्कलन गरिएका शब्दहरूको अध्ययन विश्लेषणका क्रममा वर्णनात्मक, विश्लेषणात्मक तथा व्याख्यात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ ।

३.६ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण प्रक्रिया :

प्रस्तुत शोधकार्य कक्षा आठको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा रहेको नमुना अभ्यास बाहेकका चारओटा पाठहरूमा प्रयोग भएका शब्दहरूको विश्लेषण गर्नमा केन्द्रिंत रहेको छ । यस शोधकार्यमा मूल रुपमा पुस्तकालयीय र आंशिक रुपमा प्रयोगात्मक र विश्लेषणत्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ । यस क्रममा कक्षा ८ का पाठ्यपुस्तकसँग सम्बन्धित शब्दकोश, पत्रपत्रिका, लेखरचना आदिलाई गौण स्रोतका रुपमा लिई पाठ्यपुस्तकमा निबन्ध विधामा समाविष्ट शब्दहरूको सङ्कलन गरी तिनको स्रोत, वर्ग, बनोट, आवृति आदिका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।

परिच्छेद चार

व्याख्या र विश्लेषण

४.१ परिचय :

शब्द भाषाको सम्पति हो । भाषाको सम्पन्नता शब्दमा निहित हुन्छ । यदि भाषिक सम्पति शब्द ढुकुटीमा भरिपूर्ण छ भने भाषा पनि सम्पन्न हुन्छ । शब्द ढुकुटी रित्तो छ भने भाषा कमजोर र मरन्च्याासे हुन्छ । तसर्थ भाषा र शब्द बीच अन्योन्याश्रित सम्बन्ध हुन्छ । भाषाका सबै शब्दलाई पाठ्यपुस्तकमा समावेश गर्न सकिदैन । शब्दहरूको छनोट गर्दा आवृति विस्तरण प्राप्यता व्यापन आदिको आधारमा गरिनुपर्छ । पाठ्यपुस्तकको स्तरीयता शब्दभण्डारको अध्ययनबाट थाहा पाइन्छ । उपयुक्त शब्द चयनले ग्रहण र अभिव्यक्तिमा अर्थपूर्ण बन्दछ । (शर्मा र पौडेल २०६८ पृ. १९७) त्यसैले प्रस्तुत शोधपत्र कक्षा ८ को नेपाली किताब अर्न्तगत निबन्ध विद्यामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ । कक्षा आठको पाठ्यक्रम वि.स.२०७० र वि.स.२०७१ मा काठमाडौं, बाँके, कञ्चनपुर, पाल्पा र झापा गरी ५ वटा जिल्लाको १०० विद्यालय छनोट गरी १००० जना विद्यार्थीहरूमा परीक्षण गरिएको थियो । (आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम) उक्त परीक्षणबाट सकरात्मक उपलब्धि प्राप्त भएपछि वि.स.२०७२ को शैक्षिक सत्रबाट देशैभरि लागु गरिएको पाइन्छ । जस मध्ये नेपाली भाषाको पाठ्यपुस्तकमा कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी, चिठी, रुपक जस्ता साहित्यिक विधाहरू समावेश गरिएको छ । प्रस्तुत शोधपत्र निबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारमा केन्द्रित रहेको छ । निबन्ध विधाको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीमा गद्यात्मक अभिव्यक्तिको बोध गराउनका साथै गद्यात्मक, लिखित अभिव्यक्ति क्षमताको विकास गर्नु हो । त्यसैले यसको प्रमुख उद्देश्य भाषिक सिपको विकास गराउनु रहेको छ । भाषिक सिप विकासका लागि सामाजिक/सांस्कृतिक, प्राकृतिक/वातावरणीय, कलात्मक/कलासम्बन्धी, वैज्ञानिक/प्राविधिक जस्ता विविध क्षेत्र समावेश गरेको पाइन्छ ।

कक्षा ८ को नेपाली पाठ्यपुस्तकमा जम्मा ४ वटा निबन्धहरू समावेश गरिएको पाइन्छ । उक्त निबन्धबाट प्राप्त शब्दहरूको पाठगत सङ्कलन र व्याख्या एवम् विश्लेषण गर्ने कार्य गरिएको छ । यस अध्याय ४ वटै निबन्धमा प्रयुक्त शब्दहरूलाई वर्णानुक्रम अनुसार राखी तिनको स्रोत, पदवर्ग, आवृति र बनोट तथा अनुपातको पहिचान गरी तिनलाई तालिकाद्वारा गरेर व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

४.२ 'ग्रन्थचित्र' निबन्धमा प्रयुक्त शब्दभण्डारको विश्लेषण :

'ग्रन्थचित्र' निबन्ध कलाक्षेत्रसँग सम्बन्धित निबन्ध हो । यस निबन्धका माध्यमबाट भाषिक सिपको विकास गराउनुको साथै शब्दभण्डारको विकास गराउनु मुख्य प्रयोजन रहेको छ । कलापक्षसँग सम्बन्धित शब्दभण्डारको विकास गराउन यस निबन्धले सहयोग पुऱ्याएको देखिन्छ । 'ग्रन्थचित्र' निबन्धमा प्रयुक्त शब्दहरूलाई वर्णानुक्रममा राखी तिनको पदवर्ग, स्रोत, बनोट र आवृतिलाई तालिकाद्वारा व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ :

क्र.सं.	शब्द	पदवर्ग	स्रोत	बनोट	आवृति
१.	अगाडि	नायो.	तद्.	अगि + आडि	
२.	अठार	वि.	तद्.		
३.	अथवा	संयो.	तत्स.		
४.	अनि	संयो.	तद्.		
५.	अनुमान	ना.	तत्स.	अनु + मान	
६.	अनुसार	नायो.	तत्स.	अनु + सार	२
७.	अनेक	वि.	तत्स.	अन् + एक	२
८.	अन्तर्गत	नायो.	तत्स.	अन्तर् + गत्	२
९.	अमला	ना.	तद्.		
१०.	अहिले	क्रियो.	तद्.		४
११.	आँप	ना.	तद्.		
१२.	आइपुग्नु	क्रिया	तद्.		२
१३.	आएर	क्रियो.	तद्.		
१४.	आकार	ना.	तत्स.	आ + कार	२
१५.	आदि	ना.	तत्स.		
१६.	आधार	ना.	तत्स.	आ + धार	३
१७.	आधारित	वि.	तत्स.	आधार + इत	२
१८.	आधुनिक	वि.	तत्स.	अधुना + इक	२
१९.	आफू	सर्व.	तद्.		
२०.	आफ्नो	वि.	तद्.	आफू + नो	

२१.	आवश्यक	वि.	तत्स.	आवश्य + क	२
२२.	आवश्यकता	ना.	तत्स.	आवश्यक + ता	
२३.	आविष्कार	ना.	तत्स.	आविस् + कार	३
२४.	इतिहास	ना.	तत्स.	इति +ह+आस	३
२५.	इन्च	ना.	आ.		२
२६.	उतार्नु	क्रिया	तद्.		
२७.	उत्पत्ति	ना.	तत्स.	उत् + पति	२
२८.	उसको	वि.	तद्.	उस् + को	
२९.	उसले	सर्व.	तद्.	उस् + ले	२
३०.	एक	वि.	तद्.		
३१.	एकपट्टि	वि.	तद्.	एक + पट्टि	
३२.	एवम्	संयो.	तत्स.		
३३.	ओटा	वि.	तत्स.		
३४.	कटुस	ना.	तद्.		
३५.	कतै	क्रियो.	तद्.	कता + ऐ	२
३६.	कलम	ना.	आ.		
३७.	कला	ना.	तत्स.		९
३८.	कलाकार	ना.	तत्स.	कला + कार	४
३९.	कागज	ना.	आ.		२
४०.	काटिन्छ	क्रिया	तद्.		
४१.	काठ	ना.	तद्.		२
४२.	कापी	ना.	आ.		
४३.	काल	ना.	तत्स.		२
४४.	कालो	वि.	तत्स.	काल + ओ	
४५.	किता	ना.	तद्.		
४६.	किताब	ना.	आ.		२
४७.	कोरिएका	क्रिया	तद्.		

४८.	कोरिन्छ	क्रिया	तद्.		२
४९.	कोर्छ	तद्.	तद्.		२
५०.	कोर्थे	क्रिया	तद्.		
५१.	कोर्नु	क्रिया	तद्.		३
५२.	क्षेत्र	ना.	तत्स.		
५३.	खाता	ना.	तद्.	खात् + आ	
५४	खाल	ना.	तद्.		
५५	खिचे	क्रिया	तद्.		
५६.	खुलस्त	वि.	आ.	खुलासा + त	
५७.	खोजिए	क्रिया	तद्.		
५८.	गरिएको	क्रिया	तद्.		४
५९.	गरिन्छ	क्रिया	तद्.		३
६०.	गरिन्थ्यो	क्रिया	तद्.		२
६१.	गरी	क्रिया	तद्.	गर् + ई	३
६२	गरे	क्रिया	तद्.		
६३.	गरेर	क्रियो.	तद्.		
६४.	गर्छ	क्रिया	तद्.		
६५.	गर्नु	क्रिया	तद्.		
६६.	गर्दछन्	क्रिया	तद्.		२
६७.	गहना	ना.	तद्.		
६८.	गाता	ना.	तद्.		५
६९.	गाताचित्र	ना.	तद्.	गाता ±चित्र	
७०.	ग्रन्थ	ना.	तत्स.		११
७१.	ग्रन्थचित्र	ना.	तत्स.	ग्रन्थ + चित्र	१६
७२.	ग्रहण	ना.	तत्स.	ग्रह + अन	
७३.	घाम	ना.	तद्.		२
७४.	घोटेर	क्रियो.	तद्.	घोट् + एर	

७५.	चलन	ना.	तद्.		
७६.	चतुसतारा	ना.	तत्स.	चतुस± तारा	
७७.	चर्को	वि.	तद्.		
७८.	चित्र	ना.	तत्स.		३०
७९.	चित्रकला	ना.	तत्स.	चित्र + कला	९
८०.	चिल्लो	वि.	तद्.		२
८१.	छ	क्रिया	तद्.		२०
८२.	छन्	क्रिया	तद्.		२
८३.	छाया	ना.	तत्स.		
८४.	छापाखाना	ना.	तद्.	छापा + खाना	
८५.	छेउ	ना.	तद्.		
८६.	जाति	ना.	तद्.	जो + ति	
८७.	जनावर	ना.	आ.		
८८.	जन्म	ना.	तत्स.		
८९.	जन्मनु	क्रिया	तद्.		
९०.	जस्तो	वि.	तद्.	जस् + तो	
९१.	जात	ना.	तत्स.	जन् + त	
९२.	जिम्मा	ना.	आ.		
९३.	जीवन	ना.	तत्स.		२
९४.	जोडिनु	क्रिया	तद्.		
९५.	ज्यादै	वि./क्रियो.	तद्.		
९६.	डुवाएर	क्रिया	तद्.		
९७.	डेढ	वि.	तद्.		
९८.	तथा	संयो.	तद्.		२
९९.	तयार	वि.	आ.		
१००.	तरिका	ना.	आ.		
१०१	तल	क्रियो.	तत्स.		

१०२.	तलमाथि	क्रियो.	तत्स.	तल + माथि	२
१०३.	ताड	ना.	तत्स.		२
१०४.	ताडपत्र	ना.	तत्स.	ताड + पत्र	५
१०५.	तिनमा	सर्व.	तद्.		
१०६.	त्यस	सर्व.	तद्.		
१०७.	त्यसै	वि.	तद्.		
१०८.	त्यस्ता	वि.	तद्.		
१०९.	दशौँ	वि.	तद्.		
११०.	दुरवस्था	ना.	तत्स.	दुर + अवस्था	
१११.	दुबैतिर	वि.	तद्.	दुवै ±तिर	
११२.	दृश्यचित्र	ना.	तत्स.	दृश्य + चित्र	
११३.	दिन	ना.	तत्स.		
११४.	दृश्यभेद	ना.	तत्स.	दृश्य + भेद	
११५.	देखे	क्रिया	तद्.		
११६.	देख्छ	क्रिया	तद्.		
११७.	देवता	ना.	तत्स.	देव + ता	४
११८.	देवी	ना.	तत्स.	देव + ई	२
११९.	धेरै	वि.	तद्.		
१२०.	धर्म	ना.	तत्स.		२
१२१.	नाकाटोस्	क्रिया	तद्.		
१२२.	नपर्ने	क्रिया	तद्.		
१२३.	नभएको	क्रिया	तद्.		
१२४.	नामक	वि.	तत्स.	नम + क	
१२५.	निकालेर	क्रिया	तद्.		
१२६.	निकै	वि.	तद्.		२
१२७	निर्माण	ना.	तत्स.	निर + मान	
१२८.	नृत्यकला	ना.	तत्स.	नृत्य + कला	

१२९.	नेपाल	ना.	तद्.		
१३०.	नेपाली	वि.	तद्.	नेपाल + ई	
१३१.	पकाएर	क्रियो.	तद्.		
१३२.	पछि	क्रियो./नायो.	तद्.		
१३३.	पञ्चबुद्ध	ना.	तद्.	पञ्च± बुद्ध	
१३४.	पढाउन	क्रियो.	तद्.		
१३५.	पनि	संयो.	तद्.		५
१३६.	परम्परा	ना.	तत्स.	परम् + परा	२
१३७..	परम्परागत	वि.	तत्स.	परम्परा + गत	२
१३८.	परिचित	वि.	तत्स.	परि + चि + त	
१३९.	पर्दछन्	क्रिया	तद्.		
१४०.	पर्ने	क्रिया	तद्.		
१४१.	पत्र	ना.	तत्स.		
१४२.	पत्रिका	ना.	तत्स.		
१४३.	पहिले	क्रियो.	तद्.		
१४४.	पाइन्छ	क्रिया	तद्.		
१४५.	पाइएको	वि.	तद्.		
१४६.	पाए	क्रिया	तद्.		
१४७ं	पाटन	ना.	तत्स.		
१४८.	पात	ना.	तत्स.		३
१४९.	पातलो	वि.	तद्.		
१५०.	पाना	ना.	तद्.		७
१५१.	पारमिता	ना.	तत्स.		
१५२.	पारिन्छ	क्रिया	तद्.		
१५३.	पार्ने	क्रिया	तद्.		
१३४.	पुरानो	वि.	तद्.		
१५५.	पुस्तक	ना.	तत्स.		४

१५६.	पौवाचित्र	ना.	आ.	पौवा + चित्र	
१५७.	प्रकार	ना.	तत्स.	प्र + कार	
१५८.	प्रकृति	ना.	तत्स.	प्र + कृति	५
१५९.	प्रज्ञा	ना.	तत्स.	प्र + ज्ञा	
१६०.	प्रतिदिन	क्रियो.	तत्स.	प्रति + दिन	
१६१.	प्रधानता	ना.	तत्स.	प्रधान + ता	
१६२.	प्रयत्न	ना.	तत्स.	प्र + यत्न	
१६३.	प्रसङ्ग	ना.	तत्स.	प्र + सङ्ग	
१६४.	प्रस्तुत	वि.	तत्स.	प्र + स्तुत	
१६५.	प्राकृतिक	वि.	तत्स.	प्रकृति + इक	
१६६.	प्राचीन	वि.	तत्स.		६
१६७.	प्राणी	ना.	तत्स.	प्राण + इ	
१६८.	प्रायः	क्रियो.	तत्स.		
१६९.	प्वाँख	ना.	तद्.		
१७०.	फल्याक	ना.	तद्.		२
१७१.	फेरी	क्रियो.	तद्.		
१७२.	फोटोग्राफी	ना.	आ.		
१७३.	बज्रसत्व	ना.	तत्स.		
१७४.	बढ्दै	क्रिया	तद्.		
१७५	बत्ती	ना.	तद्.		
१७६.	बनाइए	क्रिया	तद्.		३
१७७.	बनाइन्छ	क्रिया	तद्.		
१७८.	बनाइन्थ्यो	क्रिया	तद्.		५
१७९.	बनाएर	क्रियो.	तद्.		
१८०.	बनाउदै	क्रियो.	तद्.		
१८१.	बनाउनु	क्रिया	तद्.		५
१८२.	बाँधेर	क्रिया	तद्.		

१८३.	बाँस	ना.	तद्.		
१८४.	बाहिर	क्रियो.	तद्.		
१८५.	बाहिरी	वि.	तद्.		२
१८७.	बिस	वि.	तद्.		
१८६.	बुझाउँछ	क्रिया	तद्.		
१८८.	बुझाउनु	क्रिया	तद्.		
१८९	बेर	ना.	तद्.		
१९०	बोक्रा	ना.	तद्.		
१९१.	ब्रस	ना.	तत्भव		
१९२	बौद्ध	ना.	तद्.		
१९३.	भएको	क्रिया	तद्.		५
१९४.	भएर	क्रियो.	तद्.		
१९५.	भनिन्छ	क्रिया	तद्.		४
१९६.	भने	संयो.	तद्.		२
१९७.	भनेर	क्रियो.	तद्.		
१९८	भाग	ना.	तत्स.		३
१९९.	भाव	ना.	तत्स.		२
२००.	भित्री	वि.	तत्स.	भित्र + ई	३
२०१.	भिन्नाभिन्नै	वि.	तद्.	भिन्न+भिन्न+ऐ	
२०२.	भूमि	ना.	तत्स.	भू + मि	
२०३.	भेट्छ	क्रिया	तद्.		
२०४.	भोजपत्र	ना.	तद्.		४
२०५.	मण्डल	ना.	तत्स.	मण्ड + ल	
२०६.	मन	ना.	तत्स.		४
२०७.	महत्त्व	ना.	तत्स.	महत् + त्व	
२०८.	महाबौद्ध	ना.	तद्.	महा + बौद्ध	
२०९	मात्र	नि.	तत्स.		३

२१०	मानव	ना.	तत्स.	मनु + व	६
२११	मानिस	ना.	तद्.		६
२१२.	मान्यता	ना.	तत्स.	मान्य + ता	
२१३	मिलाएर	क्रियो.	तद्.		
२१४.	मुख्य	वि.	तत्स.	मुख् + य	
२१५.	मुसुक्क	क्रियो.	तद्.		
२१६.	मुस्कुराउनु	क्रिया	तद्.		२
२१७.	मुहारचित्र	ना.	तद्.	मुहार + चित्र	
२१८.	मूर्तिकला	ना.	तद्.	मूर्ति + कला	
२१९.	मूल्य	ना.	तत्स.	मूल् + य	
२२०.	मोहक	वि.	तत्स.	मूह + अक	
२२१.	मौका	ना.	आ.		
२२२.	यस	सर्व.	तद्.		९
२२३.	यस्ता	वि.	तद्.		४
२२४.	यहीँ	क्रियो.	तद्.	यहाँ + ई	३
२२५.	यिनै	सर्व.	तद्.		३
२२६.	यी	सर्व.	तद्.		२
२२७.	युग	ना.	तद्.		२
२२८.	यो	सर्व.	तद्.		३
२२९.	र	संयो.	तद्.		१४
२३०.	रङ	ना.	तद्.		६
२३१	राक्षस	ना.	तत्स.		
२३२.	राजा	ना.	तत्स.		
२३३.	रातो	वि.	तद्.		
२३४	रुख	ना.	तद्.		२
२३५.	रुप	ना.	तत्स.		
२३६.	रेखा	ना.	तत्स.		२

२३७.	लगाइन्छ	क्रिया	तद्.		
२३८..	लगाउन	क्रिया	तद्.		
२३९.	लम्वाइ	ना.	तद्.		
२४०.	ललित	वि.	तत्स.	लल् + इत	
२४१.	लागि	नायो.	तद्.		
२४२.	लामा	वि.	तद्.		२
२४३.	लिएका	क्रिया	तद्.		
२४४.	लिखित	वि.	तत्स.	लेख् + इत	२
२४५.	लेखन	ना.	तत्स.	लेख् + अन्	
२४६.	लेख्न	क्रिया	तद्.		
२४७.	लेखिए	क्रिया	तद्.		
२४९	लोकप्रियता	ना.	तत्स.	लोकप्रिय + ता	
२५०.	वर्णन	ना.	तत्स.	वर्ण + अन	२
२५१	वर्णनात्मक	वि.	तत्स.	वर्णन+ आत्मक	
२५२.	वर्तमान	वि.	तत्स.	वृत + मान	
२५३.	वस्तु	ना.	तत्स.		५
२५४.	वा	संयो.	तत्स.		२
२५५	वास्तविकता	ना.	तत्स.	वस्तु+इक+ ता	
२५६.	वास्तुकला	ना.	तत्स.	वास्तु + कला	
२५७.	विकसित	वि.	तत्स.	विकास + इत	
२५८.	विकास	ना.	तत्स.	वि + कास	४
२५९.	विद्यार्थी	ना.	तत्स.	विद्या + आर्थी	
२६०.	विधा	ना.	तत्स.	वि + धा	
२६१	विभाजन	ना.	तत्स.	वि+भज्+ अन्	
२६२.	विभिन्न	वि.	तत्स.	वि + भिन्न	
२६३.	विराट	वि.	तत्स.	वि + राट	
२६४.	विविध	वि.	तत्स.	वि + विध	२

२६५	विशेष	वि.	तत्स.	वि + शेष	
२६६.	विष	ना.	तत्स.		
२६७.	विषय	ना.	तत्स.	वि + सय	६
२६८.	व्यङ्ग्य	ना.	तत्स.	वि +अञ्ज + य	
२६९.	व्यापक	वि.	तत्स.	वि +आप्+अक	
२७०.	शङ्करदेव	ना.	तत्स.	शङ्कर + देव	
२७१	शङ्ख	ना.	तत्स.		
२७२.	शताब्दी	वि.	तत्स.	शत्+अब्द +ई	
२७३.	शाक्य	ना.	तत्स.	शक् + य	
२७४.	शालिग्राम	ना.	तत्स.		
२७५	संस्कार	ना.	तत्स.	सम् + कार	
२७६.	संस्कृति	ना.	तत्स.	सम् + कृति	२
२७७.	सक्नुपर्छ	क्रिया	तद्.		
२७८.	सजाउनु	क्रिया	तद्.		
२७९.	सजाएको	क्रिया	तद्.		
२८०.	सजीव	ना.	तत्स.	स + जीव	
२८१	सभ्यता	ना.	तत्स.	सभ्य + ता	२
२८२.	सम्बन्ध	ना.	तत्स.	सम् + बन्ध	
२८३.	सरल	वि.	तत्स.	सृ + अल	
२८४.	सहायक	ना.	तत्स.	सहाय + अक	
२८५	सिकेको	वि.	तद्.		
२८६.	सिर्जनशील	वि.	तत्स.	सिर्जन + शील	
२८७.	सिर्जना	ना.	तत्स.		३
२८८.	सिप	ना.	तद्.		

२८९.	सुकाई	क्रिया	तद्.		
२९०.	सुन्दर	वि.	तत्स.		
२९१	सुरक्षा	ना.	तत्स.	सु + रक्षा	
२९२.	सुरू	ना.	तद्.		
२९३.	सुरुवात	ना.	तद्.	सुरू + आत्	
२९४.	सूक्ष्म	ना.	तद्.		
२९५	हस्त	ना.	तत्स.		
२९६.	हरिताल	ना.	तद्.		
२९७.	हाउभाउ	ना.	तद्.	हाव + भाव	
२९८.	हामी	सर्व.	तद्.		२
२९९.	हाल	क्रियो.	तद्.		
३००.	हिमाल	ना.	तद्.		
३०१.	हुनाले	वि	तद्.		
३०२.	हुनुभन्दा	नायो.	तद्.		
३०३.	हुन्छन्	क्रिया	तद्.		२
३०४.	हुन्थे	क्रिया	तद्.		३
३०५	हेरेर	क्रियो.	तद्.		
३०६.	हेर्छ	क्रिया	तद्.		
३०७.	हो	,क्रिया	तद्.		३

स्रोत : नेपाली कक्षा ८ पृष्ठ २३-२६

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

४.२.१ पदवर्गका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण :

तालिका न. १ :पदवर्गका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

क.स	पदवर्ग	सङख्या	प्रतिशत
१.	नाम	१४२	४६.२५
२.	सर्वनाम	९	२.९३
३.	विशेषण	६०	१९.५४
४.	क्रिया	५९	१९.२१
५.	क्रियायोगी	२२	७.१६
६.	नामयोगी	६	१.९५
७.	संयोजक	८	२.६०
८.	निपात	१	०.३६
	जम्मा	३०७	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

माथिको तालिकालाई विश्लेषण गर्दा प्रयुक्त शब्दहरू मध्ये सबैभन्दा बढी नाम वर्गका शब्दहरू रहेका छन् । जम्मा शब्दसङख्या ३०७ मध्ये १४२, ४६.२५% नाम वर्गका शब्दहरू प्रयोग भएको देखिन्छन । त्यसपछि क्रमशः विशेषण वर्गका ६०, १९.५४%, क्रियावर्गका ५६,१९.२१%, क्रियायोगी वर्गका २२,७.१६%, सर्वनाम वर्गका ९,२.९३%, सयोजक वर्गका ८, २.६०%, नामयोगी ६,१.९५% ,र निपात वर्गका १,०.३६% शब्दहरू प्रयोगमा आएको देखिन्छ । सबैभन्दा कम निपात वर्गका शब्द रहेको छन् भने विस्मयादिबोधक वर्गका शब्द प्रयोग भएको देखिदैन् ।

४.२.२ स्रोतका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

तालिका नं. २ : स्रोतका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

<table>
<tr><th>क .स.</th><th>शब्द</th><th colspan="2">शब्दसंख्या</th><th>प्रतिशत</th></tr>
<tr><td rowspan="2">१.</td><td rowspan="2">मौलिक</td><td>तद्भव</td><td>१६६</td><td>५४.०७</td></tr>
<tr><td>तत्सम्</td><td>१२८</td><td>४१.६९</td></tr>
<tr><td>२.</td><td>आगन्तुक</td><td colspan="2">१३</td><td>४.२४</td></tr>
<tr><td>जम्मा</td><td></td><td colspan="2">३०७</td><td>१००</td></tr>
</table>

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

माथिको तालिकालाई विश्लेषण गर्दा जम्मा शब्दसंख्या ३०७ रहेको देखिन्छ । जस मध्ये सबैभन्दा बढी तद्भव शब्द १६६,५४.०७% रहेको पाइन्छ । त्यस्तै तत्सम शब्द १२८ , ४१.६९% र आगन्तुक शब्द १३, ४.२४% प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.२.३ आवृतिका आधारमा शब्दको वर्गीकरण :

तालिका नं. ३ : आवृतिका आधारमा शब्दको वर्गीकरण

क .स.	शब्द	संख्या	प्रतिशत
१.	आवृति	१०३	३३.५५
२.	अनावृत	२०४	६६.४५
जम्मा		३०७	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

माथिको तालिका अनुसार पाठमा प्रयुक्त जम्मा शब्दसंख्या ३०७ रहेको देखिन्छ । जसमध्ये आवृति १०३, ३३.५५% र अनावृत २०४, ६६.४५% रहेको पाइन्छ ।

४.२.४ बनोटका आधारमा शब्दको वर्गीकरण :

तालिका नं. ४ : बनोट आधारमा शब्दको वर्गीकरण

क .स.	शब्द		संख्या	प्रतिशत
१.	मूल		१९३	६२.८७
२.	व्युत्पन्न	उपसर्ग	३२	१०.४२
		प्रत्यय	६३	२०.५२
		समास	१७	५.५४
		द्वित्व	२	०.६५
३	जम्मा		३०७	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

माथिको तालिका अनुसार पाठका प्रयुक्त जम्मा शब्द संख्या ३०७ रहेको पाइन्छ जसमध्ये मूल शब्द संख्या १९३, ६२.८७ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी व्युत्पन्न शब्दहरूमा क्रमशः उपसर्ग ३२, १०.४२ प्रतिशत, प्रत्यय ६३, २०.५२ प्रतिशत, समास १७, ५.५४ प्रतिशत र द्वित्व २, ०.६५ प्रतिशत शब्द प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.३ 'प्रकृति र वातावरण' निबन्धमा प्रयुक्त शब्दभण्डारको विश्लेषण :

'प्रकृति र वातावरण' निबन्ध प्रकृति र वातावरणीय पक्षसँग सम्बन्धित हो । यस निबन्धका माध्यमबाट प्रकृति र वातावरणसँग सम्बन्धित भाषिक सिपका साथै शब्दभण्डारको विकास गराउन सकिन्छ । 'प्रकृति र वातावरण' निबन्धमा प्रयुक्त शब्दहरूलाई वर्णानुक्रममा राखी तिनलाई पदवर्ग, स्रोत, बनोट र आवृतिका आधारमा तालिकाद्वारा व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ :

क्र.सं.	शब्द	पदवर्ग	स्रोत	वनोट	आवृत्ति
१.	अखाद्य	वि.	तत्स.	अ + खाद्य	
२.	अझ	क्रियो.	तद्.		
३.	अतिवृष्टि	ना.	तत्स.	अति + वृष्टि	
४.	अधिक	वि./ क्रियो.	तत्स.		
५.	अनावृष्टि	ना.	तत्स.	अन + आ + वृष्टि	
६.	अनुकूल	वि.	तत्स.	अनु + कूल	
७.	अनेकौँ	वि.	तद्.	अनेक + औँ	४
८.	अन्त्य	ना.	तत्स.		२
९.	अन्य	ना.	तत्स.		
१०.	अन्योन्याश्रित	वि.	तत्स.	अन्योन्य + आश्रित	
११.	अभाव	ना.	तत्स.	अ + भाव	
१२.	अम्ल	ना.	तत्स.		
१३.	अवस्था	ना.	तत्स.	अव + स्था	३
१४.	अविवेकी	वि.	तत्स.	अ + विवेकी	
१५.	अवैद्य	वि.	तत्स.	अ + वैद्य	
१६.	अव्यवस्थित	वि.	तत्स.	अ + व्यवस्थित	२
१७.	असन्तुलन	ना.	तत्स.	अ + सन्तुलन	
१८.	असन्तुलित	वि.	तत्स.	अ + सन्तुलित	
१९.	असल	वि.	आ.		
२०.	अस्तित्व	ना.	तत्स.	अस्ति + त्व	२
२१.	अस्वस्थ	वि.	तत्स	अ + स्वस्थ	

२२.	आउँछ	क्रि.	तद्.		२
२३.	आउने	क्रि.	तद्.		२
२४.	आए	क्रि.	तद्		
२५.	आदि	ना.	तत्स		२
२६.	आफ्नो	वि.	तद्	आफू + नो	२
२७.	आवश्यक	वि.	तत्स.	अवश्य +क	
२८.	आवाज	ना.	आ.		
२९.	आविष्कार	ना.	तत्स.	आविस् + कार	
३०.	उत्पादन	ना.	तत्स.	उत् + पादन	३
३१	उत्प्रेरक	वि.	तत्स.	उत् + प्रेरक	
३२.	उद्देश्य	ना.	तत्स.	उत् + दिश् + य	
३३.	उद्योग	ना.	तत्स.	उत् + योग	२
३४.	उन्नति	ना.	तत्स.	उत् + नति	२
३५.	उपज	ना.	तत्स.	उप + ज	
३६.	उपयोग	ना.	तत्स.	उप + योग	५
३७.	उब्जनी	ना.	तद्	उव्ज + नी	
३८	उसले	सर्व.	तद्		२
३९.	ओजन	ना.	आ.		
४०.	कञ्चन	वि.	तत्स.		
४१.	कपास	ना.	तद्		
४२.	कम	वि.	आ.		
४३.	कमी	ना.	तद्.	कम् + इ	

४४.	कल	ना.	तद्		
४५.	कल्पना	ना.	तत्स.	कल्प + अन + आ	३
४६.	कल्पनाशील	वि.	तत्स.	कल्पना + शील	
४७.	काम	ना.	तद्		
४८.	कायम	ना.	आ.		
४९.	कारक	ना.	तत्स.	कृ + अक	
५०.	कारखाना	ना.	आ.	कार + खाना	
५१.	कारण	ना.	तत्स.	कृ + अन	
५२.	कार्य	ना.	तत्स.	कृ + य	२
५३.	किरण	ना.	तत्स.		
५४.	कुरूप	वि.	तत्स	कु + रूप	
५५.	कृषि	ना.	तत्स.	कृष् + इ	
५६.	केन्द्रित	वि.	तत्स.	केन्द्र + इत	
५७.	क्रम	ना.	तत्स.		
५८.	क्रियाकलाप	ना.	तत्स.	क्रिया + कलाप	४
५९.	खडेरी	ना.	तद्	खण्ड + एरी	
६०.	खनिज	वि.	तत्स.	खनि + ज	
६१.	खल्बलिनु	क्रि.	तद्		२
६२.	खाद्यान्न	ना.	तत्स.	खाद्य + अन्न	३
६३.	खानेकुरा	ना.	तद्	खाना + कुरा	
६४.	खुट्टा	ना.	तद्.		
६५.	गराउँछ	क्रि.	तद्.		३

६६.	गर्छ	कि.	तद्.		३
६७.	गर्दा	क्रियो.	तद्.		३
६८.	गर्न	कि.	तद्.		४
६९.	गर्नसक्छ	कि.	तद्.		
७०.	गर्नुपर्छ	कि.	तद्.		११
७२.	गर्ने	कि.	तद्.		६
७३.	गाँस	ना.	तद्.		
७४.	ग्याँस	ना.	आ.		२
७५.	घट्छ	कि.	तद्.		
७६.	घनिष्ठ	वि.	तत्स.	घन + इष्ठ	
७७.	घर	ना.	तद्.		२
७८.	चमत्कार	ना.	तत्स.	चमत् + कार	
७९.	चलाउँछ	कि.	तद्.		
८०.	चाहिन्छ	कि.	तद्.		२
८१.	चेतना	ना.	तत्स.	चेतन + आ	
८२.	चोरी	ना.	तद्.	चोर + इ	
८३.	छन	कि.	तद्.		२
८४.	जगत	ना.	तत्स.		
८५.	जङ्गल	ना.	तद्.		२
८६.	जडिबुटी	ना.	तद्.	जडि + बुटी	
८७.	जनसङ्ख्या	ना.	तत्स.	जन + सङ्ख्या	
८८.	जनस्तर	ना.	तत्स.	जन + स्तर	

८९.	जनाउँछ	क्रि.	तद्.		
९०.	जन्मदिन	ना.	तत्स.	जन्म + दिन	
९१.	जन्माउँछ	क्रि.	तद्.		
९२.	जमिन	ना.	आ.		४
९३.	जस्ता	ना.	तद्.		
९४.	जीव	ना.	तत्स.		८
९५.	जीवजन्तु	ना.	तत्स.	जीव + जन्तु	
९६.	जीवन	ना.	तत्स.	जीव + अन	
९७.	जीवनदायिनी	ना.	तत्स.	जीवन + दायिनी	
९८.	जोगाउन	क्रि.	तद्.		४
९९.	झेल्नुपर्ने	क्रि.	तद्.		
१००.	ठूलो	वि.	तत्स.		
१०१.	डाँडा	ना.	तत्स.		
१०२.	ढङ्ग	ना.	तत्स.		
१०३.	तरकरी	ना.	आ.		
१०४.	तस्करी	ना.	तद्.		
१०५.	तह	ना.	आ.		
१०६.	तापक्रम	ना.	तत्स.	ताप + क्रम	
१०७.	तिन	सर्व.	तद्.		
१०८.	थाल्छन	क्रि.	तद्.		४
१०९.	दुवै	वि.	तद्.	दुई + ए	
११०	दूषित	वि.	तत्स.	दुष् + इत	२

१११.	देखिनु	क्रि.	तद्.		३
११२.	धन्दा	ना.	तद्.		
११३.	धुवाँ	ना.	तद्.		
११४.	ध्वनि	ना.	तत्स.	ध्वन् + इ	
११५.	नदी	ना.	तत्स.	नद् + इ	२
११६.	नभए	क्रि.	तद्.		
११७.	नयाँ	वि.	तद्.		
११८.	नाङ्गा	वि.	तद्.		
११९.	नाम	ना.	तत्स.		
१२०.	नासिन्छ	क्रि.	तद्.		
१२१.	निकाल्ने	क्रि.	तद्.		
१२२.	निकासी	ना.	तद्.	निकास + इ	
१२३.	निर्भर	वि.	तत्स.	निर् + भर	
१२४.	निर्माण	ना.	तत्स.	निर् + मान	३
१२५.	निश्चित	वि.	तत्स.	निस् + चित	२
१२६.	नै	नि.	तद्.		
१२७.	पग्लन	क्रि.	तद्.		
१२८.	पदार्थ	ना.	तत्स.	पद + अर्थ	
१२९.	पनि	नि.	तद्.		७
१३०.	परिचालन	ना.	तत्स.	परि + चालन	
१३१.	परिमाण	ना.	तत्स.	परि + मान	
१३२.	परिवर्तन	ना.	तत्स.	परि + वृत + अन	

१३३.	पर्छ	क्रि.	तद्.		३
१३४.	पहाड	ना.	तद्.		
१३५.	पहिरो	ना.	तद्.		
१३६.	पातलिदै छ	क्रि.	तद्.		
१३७.	पानी	ना.	तद्.		४
१३८.	पारिस्थितिक	वि.	तत्स.	परिस्थिति + इक	२
१३९.	पार्ने	क्रि.	तद्.		२
१४०.	पुल	ना.	आ.		
१४१.	पुलेसा	ना.	तत्स.	पुलु + एसा	
१४२.	पुऱ्याउँनु पर्छ	क्रि.	तद्.		
१४३.	पुष्टि	ना.	तत्स.	पुष् + ति	
१४४.	पूर्ति	ना.	तत्स.	पूर् + ति	
१४५.	पृथ्वी	ना.	तत्स.		५
१४६.	प्रकृति	ना.	तत्स.	प्र + कृति	२०
१४७.	प्रणाली	ना.	तत्स.	प्र + नाली	२
१४८.	प्रतिकूल	वि.	तत्स.	प्रति + कूल	३
१४९.	प्रतिफल	ना.	तत्स.	प्रति + फल	
१५०.	प्रत्यक्ष	वि.	तत्स.	प्रति + अक्ष	
१५१.	प्रत्येक	वि.	तत्स.	प्रति + एक	२
१५२.	प्रदूषण	ना.	तत्स.	प्र + दूषण	२
१५३.	प्रदूषित	वि.	तत्स.	प्र + दूषित	२
१५४.	प्रयत्न	ना.	तत्स.	प्र + यत्न	२

१५५.	प्रयोग	ना.	तत्स.	प्र + योग	६
१५६.	प्रकृतिक	वि.	तत्स.	प्रकृति + इक	१४
१५७.	प्राङ्गारिक	वि.	तत्स.	प्राङ्गार + इक	२
१५८.	प्राण	ना.	तत्स.		
१५९.	प्राणी	ना.	तत्स.	प्राण + इक	६
१६०.	प्राथमिकता	ना.	तत्स.	प्राथमिक + ता	२
१६१.	प्राप्त	वि.	तत्स.	प्र + आप् + त	
१६२.	फडानी	वि.	तत्स.	फाड + आनी	
१६३.	फलफूल	ना.	तद्.	फल + फूल	
१६४.	फस्छ	क्रि.	तद्.		
१६५.	फेर्ने	क्रि.	तद्.		
१६६.	फैल्याउनु पर्छ	क्रि.	तद्.		
१६७.	बचाउनु	क्रि.	तद्.		४
१६८.	बढाउनु पर्छ	क्रि.	तद्.		२
१६९.	बढी	वि.	तद्.		
१७०.	बनाउनु	क्रि.	तद्.		८
१७१.	बन्चरो	ना.	तद्.		
१७२.	बाढी	ना.	तद्.		
१७३.	बानी	ना.	आ.		
१७४.	बिगार्न	क्रि.	तद्.		
१७५.	बिरुवा	ना.	तद्.		
१७६.	बुद्धि	ना.	तत्स.	बुध + ति	

१७७.	भए	क्रि.	तद्.		४
१७८.	भण्डार	ना.	तत्स.		२
१७९.	भने	संयो.	तद्.		
१८०.	भवन	ना.	तत्स.	भू + अन	
१८१.	भविष्य	ना.	तत्स.		
१८२.	भाव	ना.	तत्स.		
१८३.	भ्रातृत्व	ना.	तत्स.	भ्रातृ + त्व	
१८४.	भित्र	नायो.	तद्.		३
१८५.	भुमरी	ना.	तद्.	भ्रमर + इ	
१८६.	भूमिका	ना.	तत्स.		
१८७.	भोग्नु पर्छ	क्रि.	तद्.		
१८८.	मन	ना.	तत्स.		
१८९.	मल	ना.	तत्स.		
१९०.	मष्तिष्क	ना.	तत्स.		२
१९१.	मात्र	नि.	तत्स.		
१९२.	मानव	ना.	तत्स.		
१९३.	मानवीय	वि.	तत्स.	मानव + इय	४
१९४.	मानिस	ना.	तत्स.		२१
१९५.	मासिन्छ	क्रि.	तद्.		
१९६.	मिसिन	ना.	आ.		
१९७	मिसिन्छ	क्रि.	तद्.		
१९८.	मुहार	ना.	तद्.	मुह + आर	

१९९.	मौसम	ना.	आ.		
२००.	यस	सर्व.	तद्.		८
२०१.	यसर्थ	संयो.	तद्.		
२०२.	यस्तै	वि.	तद्.	यस्तो + ए	
२०३.	यातायात	ना.	तत्स.	यात + आयात	
२०४.	यी	सर्व	तद्.		
२०५.	यो	सर्व.	तद्.		
२०६.	र	संयो.	तद्.		२१
२०७.	रक्षा	ना.	तत्स.		
२०८.	रचना	ना	तत्स.	रचन् + आ	
२०९.	रसायन	ना.	तत्स.	रस + आयन	
२१०	रहनु	क्रि.	तद्.		५
२११.	राख्नु	क्रि.	तद्.		
२१२.	रासायनिक	वि.	तत्स.	रसायन + इक	
२१३.	रुख	ना.	तद्.		
२१४.	रूप	ना.	तत्स.		२
२१५.	रोक्नु	क्रि.	तत्स.		
२१६.	रोग	ना.	तत्स.		२
२१७.	लगायत	नायो.	आ.		
२१८.	लागि	नायो.	तद्.		३
२१९.	लोप	ना.	तत्स.		२
२२०.	वन	ना.	तत्स.		२

२२१.	वनस्पति	ना.	तत्स.	वन + पति	१०
२२२.	वन्यजन्तु	ना.	तत्स.	वन्य + जन्तु	
२२३.	वरिपरि	क्रियो.	तद्.	वारि + पारि	
२२४.	वर्षा	ना.	तत्स.	वर्ष + आ	
२२५.	वस्तु	ना.	तत्स.		
२२६.	वा	संयो	तत्स.		
२२७.	वातावरण	ना.	तत्स.	वात् + आवरण	२४
२२८.	वातावरणीय	वि.	तत्स.	वातावरण + ईय	
२२९.	वास	ना.	तत्स.		
२३०.	वासस्थान	ना.	तत्स.	वास + स्थान	
२३१.	विकास	ना	तत्स.	वि + काश	३
२३२.	विकृत	वि.	तत्स.	वि + कृत	
२३३.	विकृति	ना.	तत्स.	वि + कृति	
२३४.	विचार	ना.	तत्स.	वि + चार	
२३५.	विद्यालय	ना.	तत्स.	विद्या + आलय	
२३६.	विनाश	ना.	तत्स.	वि + नाश	७
२३७.	विपत्ति	ना.	तत्स.	वि + पत्ति	
२३८.	विभिन्न	वि.	तत्स.	वि + भिन्न	
२३९.	विवेक	ना.	तत्स.		
२४०.	विशेषता	ना.	तत्स.	विशेष + ता	२
२४१.	विश्व	ना.	तत्स.		२
२४२.	विषय	ना.	तत्स.	वि + सय	

२४३.	विषदी	वि.	तत्स.	विषाद + ई	
२४४.	विषलु	वि.	तत्स.	विष + आलु	
२४५.	विसङ्गति	ना.	तत्स.	वि + सङ्गति	
२४६.	वृद्धि	ना.	तत्स.	वृध् + ति	२
२४७.	वैज्ञानिक	वि.	तत्स.	विज्ञान + इक	
२४८.	व्यक्ति	ना.	तत्स.		२
२४९.	व्यवहार	ना.	तत्स.	वि + अव +हार	२
२५०.	शब्द	ना.	तत्स.		
२५१.	शिक्षा	ना.	तत्स.	शिक्ष् + आ	
२५२.	शुद्दीकरण	ना.	तत्स.	शुद्ध + इ + करण	
२५३.	शुभकामना	ना.	तत्स.	शुभ + कामना	
२५४.	सँग	नायो.	तद्.		
२५५.	संरक्षण	ना.	तत्स.	सम् + रक्षक	३
२५६.	संस्कार	ना.	तत्स.	सम् + कार	
२५७.	सक्छु	क्रि.	तद्.		६
२५८.	सक्दैनन्	क्रि.	तद्.		
२५९.	सङ्कट	ना.	तत्स.	सम् + कट	६
२६०.	सङ्कटग्रस्त	वि.	तत्स.	सङ्कट + ग्रस्त	
२६१.	सङ्केत	ना.	तत्स.	सम् + कित्	२
२६२.	सचेत	वि.	तत्स.	स + चेत	
२६३.	सञ्चय	ना.	तत्स.	सम् + चय	
२६४.	सञ्चार	ना.	तत्स.	सम् + चार	

२६५.	सञ्चालन	ना.	तत्स.	सम् + चाल् + अन्	
२६६.	सत्प्रयत्न	ना.	तत्स.	सत् + प्रयत्न	
२६७.	सदुपयोग	ना.	तत्स.	सत् + उपयोग	
२६८.	सन्तुलन	ना.	तत्स.	सम् + तुल + अन	२
२६९.	सन्तुलित	वि.	तत्स.	सन्तुलन + इत	४
२७०.	सन्तुष्टि	ना.	तत्स	सम् + तुष्ट + इ	
२७१.	सबै	वि.	तद्.	सव + ऐ	६
२७२.	समस्या	ना.	तत्स.		२
२७३.	समानुपातिक	वि.	तत्स.	समानुपात + इक	
२७४.	समेटिनु	क्रि.	तद्.		
२७५.	समेत	नायो.	तत्स.		
२७६.	सम्पदा	ना.	तत्स.	सम् + पद् + आ	३
२७७.	सम्बन्ध	ना.	तत्स.	सम् + बन्ध	२
२७८.	सरल	वि.	तत्स.	सृ + अल	
२७९.	सर्वश्रेष्ठ	वि.	तत्स.	सर्व + श्रेष्ठ	
२८०.	सहअस्तित्व	ना.	तत्स.	सह + अस्तित्व	
२८१.	सहरीकरण	ना.	तद्.	सहर + इ + करण	
२८२.	साकार	ना.	तत्स.	स + आकार	२
२८३.	साच्नु	क्रि.	तद्.		
२८४.	साझा	वि.	तद्.		
२८५.	साट्ने	क्रि.	तद्.		
२८६.	साधन	ना.	तत्स.	साध् + अन	३

२८७.	साथै	नायो.	तद्.		२
२८८.	सिकार	ना.	आ.		
२८९.	सिर्जना	ना.	तत्स.		३
२९०.	सुक्खा	वि.	तद्.		२
२९१.	सुक्न	क्रि.	तद्.		
२९२.	सुन्दर	वि.	तत्स.		३
२९३.	सुरक्षा	ना.	तत्स.	सु + रक्षा	
२९४.	सुरक्षित	वि.	तत्स.	सुरक्षा + इत	
२९५.	सूर्य	ना.	तत्स.		
२९६.	सुविधा	ना.	तत्स.	सु + विधा	
२९७.	सृष्टिक्रम	ना.	तत्स.	सृष्टि + क्रम	
२९८.	सोच	ना.	तद्.		२
२९९.	सौन्दर्य	ना.	तत्स.	सुन्दर + य	
३००.	स्थापना	ना.	तत्स.	स्थापन + ना	२
३०१.	स्रोत	ना.	तत्स.		९
३०२.	स्वच्छ	वि.	तत्स.		
३०३.	स्वयम्	सर्व.	तत्स.		
३०४.	स्वस्थ	वि.	तत्स.		२
३०५.	स्वार्थपूर्ण	वि.	तत्स.	स्वर्थ + पूर्ण	
३०६.	स्वास्थ	वि.	तत्स.		
३०७.	हामी	सर्व.	तद्.		२
३०८.	हान्नु	क्रि.	तद्.		

३०९.	हावा	ना.	आ.		३
३१०.	हिमाल	ना.	तत्स.		२
३११.	हुदैन	क्रि.	तद्.		७
३१२.	हुनु	क्रि.	तद्.		५
३१३.	हुन्छ	क्रि.	तद्.		९
३१४.	हो	क्रि.	तद्.		२

स्रोतः नेपाली कक्षा ८ पृ.६०-६३

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

४.३.१ पदवर्गका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण :

तालिका नं. ५ : पदवर्गका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

क .स.	पदवर्ग	संख्या	प्रतिशत
१	नाम	१७६	५६.०५
२	सर्बनाम	७	२.२३
३	विशेषण	६३	२०.०७
४	क्रिया	५२	१६.५६
५	क्रियायोगी	४	१.२७
६	नामयोगी	६	१.९१
७	संयोजक	४	१.२७
८	निपात	२	०.६४
जम्मा		३१४	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

प्रस्तुत तालिकालाई विश्लेषण गर्दा प्रयुक्त शब्दहरू मध्ये सबैभन्दा बढी नाम वर्गका शब्दहरू प्रयोगमा रहेका छन् । जम्मा शब्दसंख्या ३१४ मध्ये १७६, ५६.०५% नाम वर्गका शब्द प्रयोग भएको देखिन्छ । त्यस्तैगरी दोस्रो स्थानमा विशेषण वर्गका ६३, २०.०७% शब्दहरू प्रयोग भएको पाइन्छ यसरी नै क्रमश : क्रिया वर्गका ५२, १६.५६%, सर्वनाम वर्गका ७, २.२३%, नामयोगी वर्गका ६, १.९१%, क्रियायोगी र संयोजक वर्गका ४/४, १.२७%/१.२७% र निपात वर्गका २, ०.६४ शब्दहरू प्रयोगमा आएका देखिन्छन् । सबैभन्दा कम निपात वर्गका शब्दहरू रहेका छन् भने क्रियायोगी र संयोजक वर्गका शब्दहरू बराबर प्रयोग भएका छन् ।

४.३.२ स्रोतका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

तालिका नं. ६: स्रोतका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

क .स.	शब्द		संख्या	प्रतिशत
१.	मौलिक	तत्सम	१८६	५९.२४
		तत्भब	११२	३५.६७
२.	आगन्तुक		१६	५.०९
जम्मा			३१४	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

तालिका न.६ अनुसार जम्मा शब्दसङ्ख्या ३१४ रहेको देखिन्छ । जस मध्ये सबैभन्दा बढी तत्सम शब्द १८६, ५९.२४ रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी दोस्रो स्थानमा तद्‌भव शब्द ११२, ३५.६५% र सबैभन्दा कम आगन्तुक शब्दहरू १६, ५.०९% प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.३.३ आवृतिका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

तालिका नं.७ : आवृतिका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

क.स.	शब्द	संख्या	प्रतिशत
१	आवृति	११०	३५.०३
२	अनावृति	२०४	६४.९७
जम्मा		३१४	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

माथिको तालिका अनुसार पाठमा जम्मा प्रयुक्त शब्दसंख्या ३१४ रहेको पाइन्छ । जस मध्ये आवृति शब्दसंख्या ११०, ३५.०३% र अनावृत शब्दसङख्या २०४, ६४.९७% रहेको पाइन्छ ।

४.३.४ बनोटका आधारमा शब्दको वर्गीकरण :

तालिका नं. ८ : बनोट आधारमा शब्दको वर्गीकरण

क्र .स.	शब्द		संख्या	प्रतिशत
१.	मूल		१५७	५०
२.	व्युत्पन्न	उपसर्ग	६५	२०.७०
		प्रत्यय	६६	२१.०२
		समास	२५	७.९६
		द्वित्व	१	०.३२
३	जम्मा		३१४	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

माथिको तालिका अनुसार पाठका प्रयुक्त जम्मा शब्द संख्या ३१४ रहेको पाइन्छ जसमध्ये मूल शब्द संख्या १५७, ५० प्रतिशत रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी व्युत्पन्न शब्दहरूमा क्रमशः उपसर्ग ६५, २०.७० प्रतिशत, प्रत्यय ६६, २१.०२ प्रतिशत, समास २५, ७.९६ प्रतिशत र द्वित्व १, ०.३२ प्रतिशत शब्द प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.४ 'कम्प्युटर र इन्टरनेट' निबन्धमा प्रयुक्त शब्दभण्डारको विश्लेषण :

'कम्प्युटर र इन्टरनेट' विज्ञान तथा प्रविधिसँग सम्बन्धित निबन्ध हो । विज्ञान र प्रविधिले संसारलाई ढाकेको सन्दर्भमा विज्ञान र प्रविधिसँग सम्बन्धित केही नवागन्तुक शब्दहरूको जानकारी दिन यस निबन्धले सहयोग पुऱ्याएको छ । यस निबन्धको अध्ययन पश्चात् विद्यार्थीहरूमा सूचना तथा सञ्चारसँग सम्बन्धित शब्दभण्डारको विकास हुने देखिन्छ । 'कम्प्युटर र इन्टरनेट' निबन्धमा प्रयुक्त शब्दभण्डारलाई वर्णानुक्रममा राखी पदवर्ग, स्रोत, आवृति र बनोटको आधारमा शब्दहरू सङ्कलन गरी तालिकाद्वारा व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ :

क.सं.	शब्द	पदवर्ग	स्रोत	बनोट	आवृत्ति
१.	अङ्क	ना.	तत्स.		
२.	अत्याधिक	वि.	तत्स.	अति + अधिक	
३.	अत्यन्तै	क्रियो.	तत्स.	अति + अन्तै	
४	अधिकता	वि.	तत्स.	अधिक + ता	
५.	अधुरो	वि.	तद्.		
६.	अध्ययन	ना.	तत्स.	अधि +इ+ अन	
७.	अध्यपन	ना.	तत्स.	अधि+अप्+ अन	
८.	अनलाइन	ना.	आ.	अन + लाइन	२
९.	अनुपम	वि.	तत्स.	अनु + उपमा	
१०.	अनुभव	ना.	तत्स.	अनु + भव	
११.	अनुवाद	ना.	तत्स.	अनु + वाद	
१२.	अनुसन्धान	ना.	तत्स.	अनु + सन्धान	
१३.	अनुसन्धानात्मक	वि.	तत्स.	अनुसन्धान+आत्मक	
१४.	अन्तर	ना.	तत्स.		
१५.	अन्तरिक्ष	ना.	तत्स.	अन्तर + इक्ष	
१६.	अन्तरसम्बन्ध	ना.	तत्स.	अन्तर + सम्बन्ध	
१७.	अपरिहार्य	वि.	तत्स.	अ + परिहार्य	
१८.	अपुरो	वि.	तत्स.		
१९.	अबाकस	ना.	आ.		२
२०.	अर्कै	सर्व.	तद्.		२
२१.	अस्पताल	ना.	आ.		२
२२.	आइपुग्दा	क्रियो.	तद्.		
२३.	आकृति	ना.	तत्स.	आ + कृति	

२४.	आज	क्रियो.	तद्.		९
२५.	आदान	ना.	तत्स.	आ + दान	२
२६.	आदि	ना.	तत्स.		३
२७.	आधुनिक	वि.	तत्स.	अधुना + इक	
२८.	आफै	सर्व.	तद्.		
२९.	आर्थिक	वि.	तत्स.	अर्थ + इक	
३०.	आवश्यकता	ना.	तत्स.	आवश्यक + ता	
३१.	आविष्कार	ना.	तत्स.	आविस् + कार	
३२.	इतिहास	ना.	तत्स.	इति + ह + आस	
३३.	इन्जिन	ना.	आ.		३
३४.	इन्टरनेट	ना.	आ.		२०
३५.	इमेल	ना.	आ.		४
३६.	इलेक्ट्रोनिक	वि.	आ.	इलेक्ट्रन + इक	
३७.	उत्तर	ना.	तत्स.		
३८.	उत्तिकै	क्रियो.	तद्.		
३९.	उद्योग	ना.	तत्स.	उत् + योग	
४०.	उन	सर्व.	तद्.		
४१.	उपकरण	ना.	तत्स.	उप + करण	२
४२.	उपयोग	ना.	तत्स.	उप + योग	
४३.	उपयोगिता	ना.	तत्स.	उपयोगी + ता	
४४.	उपयोगी	वि.	तत्स.	उपयोग + ई	४
४५.	उपहार	ना.	तत्स.	उप + हार	
४६.	एउटा	वि.	तद्.	एक + वटा	६
४७.	एक	वि.	तद्.		

४८.	एकाइसौँ	वि.	तद्.		
४९.	एनालाइटिकल	ना.	आ.		२
५०.	कक्षा	ना.	तत्स.	कक्ष + आ	
५१.	कठिन	वि.	तत्स.		
५२.	कमजोरी	ना.	तद्.	कमजोर + इ	
५३.	कम्प्युटर	ना.	आ.		३८
५४.	करिब	क्रियो.	आ.		
५५.	करोडौँ	वि.	तद्.		
५६.	काम	ना.	तद्.		
५७.	कार्य	ना.	तत्स.	कृ + य	
५८.	कार्यलय	ना.	तत्स.	कार्य + आलय	
५९.	किसिम	ना.	आ.		
६०.	कुनै	सर्व .	तद्.		२
६१.	कुरा	ना.	तद्.		
६२.	कुराकानी	ना.	तद्.	कुरो + कहानी	
६३.	क्याम्ब्रिज	ना.	आ.		
६४.	क्याल्कुलेटर	ना.	आ.		
६५.	क्षेत्र	ना.	तत्स.		३
६६.	खोज	ना.	तद्.		२
६७.	खोज्नु	क्रि.	तद्.		२
६८.	गणना	ना.	तत्स.	गणन + आ	
६९.	गणित	ना.	तत्स.	गण + इत	२
७०.	गणितिज्ञ	ना.	तत्स.	गणित + ज्ञ	
७१.	गति	ना.	तत्स.	गम् + ति	

७२.	गतिविधि	ना.	तत्स.	गति + विधि	
७३.	गराइ	क्रि.	तद्.		
७४.	गरिएको छ	क्रि.	तद्.		२
७५.	गर्दछौँ	क्रि.	तद्.		
७६.	गर्नु	क्रि.	तद्.		२९
७७.	घटना	ना.	तत्स.	घटन + आ	
७८.	घटाउ	ना.	तद्.		
७९.	घटेको	क्रि.	तद्.		
८०.	चरण	ना.	तत्स.		
८१.	चार्ल्स	ना.	आ.		२
८२.	चित्र	ना.	तत्स.		
८३.	चिन	ना.	आ.		
८४.	छ	क्रि.	तद्.		२
८५.	छन्	क्रि.	तद्.		४
८६.	छिटो	वि.	तद्.		३
८७.	जटिल	वि.	तत्स.		२
८८.	जटिलतम	वि.	तत्स.	जटिल + तम	२
८९.	जडान	ना.	तत्स.	जोड + अन	
९०.	जतासुकै	क्रियो.	तद्.	जता + सुकै	
९१.	जसको	वि.	तद्.		
९२.	जाति	ना.	तत्स.		
९३.	जानकारी	ना.	तद्.	जानकार + इ	
९४.	जीवन	ना.	तत्स.		३
९५.	जुनसुकै	सर्व.	तद्.	जुन + सुकै	२

९६.	ज्ञान	ना.	तत्स.		३
९७.	टेलिफोन	ना.	आ.	टेलि + फोन	
९८.	ठाउँ	ना.	तद्.		३
९९.	ठूलो	वि.	तद्.		३
१००.	डेस्कटप	ना.	आ.		
१०१.	ढङ्ग	ना.	तद्.		२
१०२.	तथा	संयो.	तद्.		३
१०३.	तथ्य	वि.	तत्स.	तथा + य	
१०४.	तथ्याङ्क	ना.	तत्स.	तथ्य + अङ्क	२
१०५.	ताप	ना.	तत्स.		२
१०६.	तिब्र	वि.	तत्स.		
१०७.	त्यसैले	संयो.	तद्.		
१०८.	त्यहीँ	क्रियो.	तद्.	त्यहाँ + इ	
१०९.	थालेको छ	क्रि.	तद्.		
११०.	थियो	क्रि.	तद्.		
१११.	दस्तावेज	ना.	आ.		
११२.	दिइनु	क्रि.	तद्.		२
११३.	दुनियाँ	ना.	आ.		
११४.	दृश्य	वि.	तत्स.	दृश + य	
११५.	देखिनु	क्रि.	तद्.		
११६.	धेरै	वि.	तद्.		
११७.	नतिजा	ना.	आ.		
११८.	नयाँ	वि.	तद्.		
११९.	नवीनतम्	वि.	तत्स.		

१२०.	नाम	ना.	तत्स.		
१२१.	नामक	वि.	तत्स.		
१२२.	निकै	वि.	तद्.		५
१२३.	निम्ति	नायो.	तद्.		
१२४.	नियन्त्रण	ना.	तत्स.	नि + यन्त्र + अन	
१२५.	निर्जीव	वि.	तत्स.	निर् + जीव	
१२६.	निर्माण	ना.	तत्स.	निर् + मान	२
१२७.	निर्मित	वि.	तत्स.	निर् + मित	
१२८.	निर्वाचन	ना.	तत्स.	निर् + वाचन	
१२९.	नै	नि.	तद्.		
१३०.	पछि	क्रियो.	तद्.		
१३१.	पढ्दापढ्दै	क्रियो.	तद्.		
१३२.	पठन	ना.	तत्स.	पाठ + अन	
१३३.	पनि	संयो.	तद्.		७
१३४.	परिमाण	ना.	तत्स.		
१३५.	परियोजना	ना.	तत्स.	परि + योजना	
१३६.	परिवर्तन	ना.	तत्स.	परि + वृत + अन	
१३७.	परीक्षण	ना.	तत्स.	परि + इक्षण	
१३८.	परीक्षा	ना.	तत्स.	परि + इक्षा	
१३९.	पर्छ	क्रि.	तद्.		
१४०.	पहिले	क्रियो.	तद्.	पहिलो + ए	२
१४१.	पहुँच	ना.	आ.		
१४२.	पार	नायो.	तत्स.		
१४३.	पार्नु	क्रि.	तद्.		

१४४.	पास्कल	ना.	आ.		
१४५.	पिता	ना.	तत्स.		
१४६.	पुगेको छ	क्रि.	तद्.		२
१४७.	पुरानो	वि.	तद्.		
१४८.	पुऱ्याउँछ	क्रि.	तद्.		२
१४९.	पुस्तक	ना.	तत्स.		
१५०.	पुस्तकालय	ना.	तत्स.	पुस्तक + आलय	
१५१.	पूर्ण	वि.	तत्स.		
१५२.	प्रकाशन	ना.	तत्स.	प्रकाश + अन	
१५३.	प्रदान	ना.	तत्स.		३
१५४.	प्रभावकारी	वि.	तत्स.	प्रभाव + कारी	
१५५.	प्रयोग	ना.	तत्स.	प्र + योग	
१५६.	प्रवाह	ना.	तत्स.		
१५७.	प्रश्न	ना.	तत्स.		
१५८.	प्राप्त	वि.	तत्स.		३
१५९.	फाइल	ना.	आ.		
१६०.	फ्रान्स	ना.	आ.		
१६१.	बढी	वि.	तद्.		
१६२.	बनाउनु	क्रि.	तद्.		३
१६३.	बनाएर	क्रियो.	तद्.		
१६४.	बाबेज	ना.	आ.		
१६५.	बारेमा	नायो.	आ.		
१६६.	बिना	नायो.	तद्.		२
१६७.	ब्रिटिस	ना.	आ.		

१६८.	बीच	नायो.	तद्.		२
१६९.	बुझ्नुपऱ्यो	क्रि.	तद्.		
१७०.	बुद्धिमानी	वि.	तद्.	बुद्धिमान + इ	
१७१.	बेलायत	ना.	आ.		
१७२.	भइरहनु	क्रि.	तद्.		२
१७३.	भएको	वि.	तद्.		५
१७४.	भएर	क्रियो.	तद्.		
१७५.	भण्डारण	ना.	तत्स.	भण्डार± अन	२
१७६.	भनिन्छ	क्रि.	तद्.		
१७७.	भने	संयो	तद्.		
१७८.	भाग	ना.	तत्स.		
१७९.	भाषा	ना.	तत्स.	भाष् + आ	२
१८०.	मत	ना.	तत्स.		
१८१.	मतदान	ना.	तत्स.	मत + दान	
१८२.	मनोरञ्जन	ना.	तत्स.	मनस् + रञ्जन	
१८३.	मष्तिष्क	ना.	तत्स.	मष्त + इष + क	
१८४.	महत्त्व	ना.	तत्स.	महत् + त्व	३
१८५.	महाविद्यालय	ना.	तत्स.	महा + विद्यालय	३
१८६.	माध्यम	ना.	तत्स.		३
१८७.	मानव	ना.	तत्स.		९
१८८.	मानिन्छ	क्रि.	तद्.		
१८९.	मानिस	ना.	तद्.		
१९०.	मेल	ना.	आ.		
१९१.	यन्त्र	ना.	तत्स.		६

१९२.	यस	सर्व.	तद्.		७
१९३.	यसरी	क्रियो.	तद्.	यो + अरी	
१९४.	यातायात	ना.	तत्स.	यात + आयात	
१९५.	यो	सर्व.	तद्.		२
१९६.	र	संयो.	तद्.		९
१९७.	रमाइलो	वि.	तत्स.	रम + आइलो	
१९८.	राख्न	क्रि.	तद्.		२
१९९.	रूप	ना.	तत्स.		
२००.	रोग	ना.	तत्स.		
२०१.	लागि	नायो.	तद्.		४
२०२.	लामो	वि.	तद्.		
२०३.	ल्याइदिनु	क्रि.	तद्.		
२०४.	वरदान	ना.	तत्स.	वर + दान	
२०५.	वस्तु	ना.	तत्स.		
२०६.	वा	संयो.	तत्स.		३
२०७.	वायुसेना	ना.	तत्स.	वायु + सेना	
२०८.	विज्ञान	ना.	तत्स.	वि + ज्ञान	
२०९.	विद्यालय	ना.	तत्स.	विद्या + आलय	४
२१०.	विद्यार्थी	ना.	तत्स.	विद्या + अर्थी	४
२११.	विद्युतीय	वि.	तत्स.	विद्युत + इय	२
२१२.	विधि	ना.	तत्स.	वि + धि	
२१३.	विभिन्न	वि.	तत्स.	वि + भिन्न	२
२१४.	विशाल	वि.	तत्स.	वि + शाल	
२१५.	विशेष	वि.	तत्स.	वि + शेष	

२१६.	विशेषता	ना.	तत्स.	विशेष + ता	३
२१७.	विश्व	ना.	तत्स.		५
२१८.	विश्वकोश	ना.	तत्स.	विश्व + कोश	
२१९.	विषय	ना.	तत्स.		
२२०.	व्यपार	ना.	तत्स.		
२२१.	व्यापारिक	वि.	तत्स.	व्यपार + इक	
२२२.	शताब्दी	ना.	तत्स.	शताब्द + ई	
२२३.	शब्द	ना.	तत्स.		
२२४.	शब्दकोश	ना.	तत्स.	शब्द + कोश	
२२५.	शारीरिक	वि.	तत्स.	शरीर + इक	
२२६.	शिक्षक	ना.	तत्स.	शिक्ष् + अक	
२२७.	शिक्षा	ना.	तत्स.	शिक्ष् + आ	
२२८.	शैक्षिक	वि.	तत्स.	शिक्ष् + इक	२
२२९.	संसार	ना.	तत्स.	सम् + सार	२
२३०.	सकिन्छ	क्रि.	तद्.		१२
२३१.	सक्छन्	क्रि.	तद्.		६
२३२.	सक्थ्यो	क्रि.	तद्.		
२३३.	सजिलो	वि.	तद्.		
२३४.	सञ्चार	ना.	तत्स.	सम् + चार	४
२३५.	सञ्चालन	ना.	तत्स.	सम् + चालन	२
२३६.	सञ्जाल	ना.	तत्स.	सम् + जाल	३
२३७.	सट्टा	ना.	तद्.	साट् + आ	
२३८.	सफलता	ना.	तत्स.	सफल + ता	
२३९.	सबै	वि.	तद्.		

२४०.	सबैभन्दा	वि.	तद्.	सबै + भन्दा	२
२४१.	समय	ना.	तत्स.		२
२४२.	समयानुकूल	वि.	तत्स.	समय + अनुकूल	
२४३.	समस्या	ना.	तत्स.		
२४४.	समाचार	ना.	तत्स.	सम् + आचार	२
२४५.	समुचित	वि.	तत्स.	सम् + उचित	
२४६.	समुदाय	ना.	तत्स.	सम् + उदाय	
२४७.	सम्पन्न	वि.	तत्स.		
२४८.	सम्पर्ग	ना.	तत्स.		
२४९.	सम्पादन	ना.	तत्स.		२
२५०.	सम्पूर्ण	वि.	तत्स.		
२५१.	सम्बन्धित	वि.	तत्स.	सम्बन्ध + इत	
२५२.	सरकार	ना.	आ.		
२५३.	सहभागी	ना.	तत्स.	सहभाग + इ	
२५४.	सहयोग	ना.	तत्स.	सह + योग	३
२५५.	सहयोगी	ना.	तत्स.	सहयोग + इ	
२५६.	साटासाट	ना.	तद्.	साट् + आ + साट्	
२५७.	साथ	नायो.	तद्.		
२५८.	साथी	ना.	तद्.	साथ + ई	
२५९.	साबित	वि.	आ.		
२६०.	सामग्री	ना.	तत्स.	समग्र + ई	३
२६१.	सामान्य	वि.	तत्स.	सामान + य	

२६२.	सिद्ध	ना.	तत्स.	सिध् + त	२
२६३.	सिद्धान्त	ना.	तत्स.	सिद्ध + अन्त	
२६४.	सुधार	ना.	तत्स.		
२६५.	सुरू	ना.	तद्.		
२६६.	सूचना	ना.	तत्स.	सुच् + अना	४
२६७.	सुविधा	ना.	तत्स.	सु + विधा	
२६८.	स्थान्तरण	ना.	तत्स.	स्थान + अन्तरण	
२६९.	स्थापना	ना.	तत्स.	स्थापन् + आ	
२७०.	स्मरण	ना.	तत्स.	स्मृ + अन	३
२७१.	स्वचालित	वि.	तत्स.	स्व + चलित	
२७२.	स्वास्थ्य	ना.	तत्स.	स्वस्थ + य	
२७३.	हजार	वि.	आ.		
२७४.	हामी	सर्व.	तद्.		३
२७५.	हाल	ना.	तद्.		
२७६.	हिज्जे	ना.	आ.		
२७७.	हिसाव	ना.	आ.		३
२७८.	हुनुपर्छ	क्रि.	तद्.		
२७९.	हुन्छ	क्रि.	तद्.		४
२८०.	हुलाक	ना.	आ.		
२८१.	हो	क्रि.	तद्.		७

स्रोतः नेपाली कक्षा ८ पृ.१०९-१११

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

४.४.१.पदवर्गका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

तालिका नं ९ : पदवर्गका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

क्र.स.	पदवर्ग	शब्द सङ्ख्या	प्रतिशत
१	नाम	१६२	५७.६५
२	सर्वनाम	८	२.८५
३	विशेषण	५७	२०.२८
४	क्रिया	२९	१०.२१
५	क्रियायोगी	१२	४.२७
६	नामयोगी	६	२.१४
७	संयोजक	६	२.१४
८	निपात	१	०.३७
जम्मा		२८१	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

माथिको तालिकालाई विश्लेषण गर्दा प्रयुक्त शब्दहरू मध्ये सबैभन्दा बढी नाम वर्गका शब्दहरू प्रयोगमा रहेको पाईन्छ । जम्मा शब्दसङ्ख्या २८१ मध्ये १६२ , ५७.६५% नाम वर्गका शब्दहरू प्रयोग भएको देखिन्छ । त्यस्तै दोश्रो स्थानमा विशेषण वर्गका ५७, २०.२८% शब्दहरूको प्रयोग भएको पाइन्छ । यसरी नै क्रमश : क्रिया वर्गका २९, १०.२१% क्रियायोगी वर्गका १२, ४.२७% सर्वनाम वर्गका ८, २.८५% नामयोगी र संयोजक वर्गका ६/६, २.१४% /२.१४% र निपात वर्गका १, ०.३६% शब्दहरू प्रयोग भएको पाइन्छ । सबैभन्दा कम निपात वर्गका शब्दहरूको प्रयोग भएको पाइन्छ भने नामयोगी र संयोजक वर्गका शब्दहरू बराबर प्रयोग भएको भएको पाइन्छ । त्यसैगरी यस निबन्धमा विस्मयादिबोदक वर्गका शब्दहरूको प्रयोग भएको पाइदैन ।

४.४.२ स्रोतका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरणः

तालिका नं.१० : स्रोतका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरणः

क .स.	शब्द		संख्या	प्रतिशत
१.	मौलिक	तत्सम	१५२	५४.०९
		तद्भव	९६	३४.१६
२.	आगन्तुक		३३	११.७५
जम्मा			२८१	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

माथिका तालिकालाई विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी तत्सम शब्दहरू १५२, ५४.०९% रहेका छन् । त्यसैगरी दोस्रो स्थानमा तद्भव शब्दहरू ९६, ३४.१६% रहेको देखिन्छ । सबैभन्दा कम शब्दहरू ३३, ११.७५% प्रयोग भएको देखिन्छ ।

४.४.३ आवृतिका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

तालिका नं.११ः आवृतिका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

क.स.	शब्द	सङख्या	प्रतिशत
१	आवृति	९०	३२.०८
२	अनावृति	१९१	६७.९२
जम्मा		२८१	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

माथिको तालिका अनुसार पाठमा जम्मा २८१ वटा शव्दसङ्ख्या रहेको पाइन्छ । जस मध्ये आवृति शब्दसङख्या ९०, ३२.०८% र अनावृति शब्दसङख्या १९१, ६७.९७% रहेको पाइन्छ ।

४.४.४ बनोटका आधारमा शब्दको वर्गीकरण :

तालिका नं. १२ : बनोट आधारमा शब्दको वर्गीकरण

क्र .स.	शब्द		संख्या	प्रतिशत
१.	मूल		१५१	५३.७४
२.	व्युत्पन्न	उपसर्ग	४३	१५.३०
		प्रत्यय	६७	२३.८४
		समास	१८	६.४०
		द्वित्व	२	०.७१
३	जम्मा		२८१	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

माथिको तालिका अनुसार पाठका प्रयुक्त जम्मा शब्द संख्या २८१ रहेको पाइन्छ जसमध्ये मूल शब्द संख्या १५१, ५३.७४ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी व्युत्पन्न शब्दहरूमा क्रमशः उपसर्ग ४३, १५.३० प्रतिशत, प्रत्यय ६७, २३.८४ प्रतिशत, समास १८, ६.४० प्रतिशत र द्वित्व २, ०.७१ प्रतिशत शब्द प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.५ 'नेपाली संस्कृति' निबन्धमा प्रयुक्त शब्दभण्डारको विश्लेषण :

'नेपाली संस्कृति' निबन्ध सांस्कृतिक पक्षसँग सम्बन्धित निबन्ध हो । यस निबन्धका माध्यमबाट नेपाली संस्कृतिसँग सम्बन्धित शब्दभण्डारको विकास गराउन सकिन्छ ।वर्तमान सन्दर्भमा नेपालको सास्कृतिक पक्ष ओझेल पर्दै गएको कारण नयाँ पुस्ताका लागि कतिपय शब्दहरू अनौठा र नयाँ लाग्न सक्छन् । ती शब्दहरूको जानकारी गराउने उद्देश्यले 'नेपाली संस्कृति' निबन्धमा सोही अनुरुपका शब्दहरू समावेश गरेको पाइन्छ । 'नेपाली संस्कृति' निबन्धमा प्रयुक्त शब्दहरूलाई वर्णानुक्रममा राखी तिनको पदवर्ग, स्रोत, बनोट र आवृतिका आधारमा तालिकाद्वारा व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ ।

क्र. स.	शब्द	पदबर्ग	स्रोत	बनोट	आवृति
१	अग्रसरता	ना.	तत्स.	अग्र®सर®ता	
२	अझै	क्रियो.	तद्.	अझ+ ऐ	
३	अडेको छ	क्रि.	तद्.		
४	अनाथलय	ना.	तत्स.	अनाथ®आलय	
५	अनि	संयो.	तद्.		
६	अनुकरणीय	वि.	तत्स.	अनुकरण®इय	
७	अनेक	वि.	तद्.	अन®एक	
८	अनेकौ	वि.	तद्.	अनेक®औ	६
९	अपार	वि.	तत्स.	अ®पार	२
१०	अभियान	ना.	तत्स.	अभि®यान	
११	अर्का	सर्व.	तद्.		
१२	अपर्ण	ना.	तत्स.	अर्प®अन्	
१३	अलग्गै	वि.	तद्.	अलग®ऐ	
१४	असल	वि.	आ		४
१५	असहाय	वि.	तत्स.	अ®साहय	
१६	असाध्यै	वि.	तद्.		
१७	अहिले	क्रियो.	तद्.		
१८	आँखा	ना.	तद्.		
१९	आएका	क्रि.	तद्.		

२०	आखिर	क्रियो.	आ.		
२१	आचरण	ना.	तत्स.	आचर®अन	८
२२	आदि	ना.	तत्स.		
२३	आधारभूत	वि.	तद्.	आधार®भूत	
२४	आधारित	वि.	तत्स.	आधार®इत	
२५	आनन्दित	वि.	तत्स.	आनन्द®इत	
२६	आपत	ना.	तत्स.	आ®पद	
२७	आपस	ना.	आ.		
२८	आफन्त	ना.	तद्.	आफू®अन्त	
२९	आफ्नो	वि	तद्.	आफू®नो	२
३०	आश्रय	ना.	तत्स.	आ®श्रय	
३१	इद	ना.	आ.		
३२	इन्द्रेणी	ना.	तद्.	इन्द्र®एनी	
३३	उखान	ना.	तद्.		
३४	उत्तिकै	क्रियो.	तद्.		
३५	उदय	ना.	तत्स.		
३६	उद्धार	ना.	तत्स.		
३७	उँधौली	ना.	तद्.	उँधो®औली	
३८	उँभौली	ना.	तद्.	उँभो®औली	
३९	उनी	सर्व.	तद्.		

४०	उपकार	ना.	तत्स.	उप®कार	
४१	उपज	ना.	तत्स.	उप®ज	
४२	उपेक्षा	ना.	तत्स.	उप®इक्षा	
४३	एउटै	वि.	तद्.		
४४	एक	वि.	तद्.		
४५	एकता	ना.	तत्स.		
४६	कथा	ना.	तत्स.		
४७	कदर	ना.	आ		
४९	कमल	ना.	तत्सम		
५०	करुणा	ना.	तत्स.	करुण®आ	
५१	करोडौं	वि.	तद्.		
५२	कर्तव्य	ना.	तत्स.	कृ®तव्य	
५३	कल्याण	ना.	तत्स.		२
५४	कसै	सर्व.	तद्.		
५५	काग	ना.	तद्.		
५७	काम	ना.	तद्.		२
५८	कार्य	ना.	तत्स.	कृ®य	
५९	काल	ना.	तत्स.		
६०	किसिम	ना.	आ.		२
६१	कुकुर	ना.	तद्.		
६२	कुनै	सर्व.	तद्.		२

६३	कुप्रथा	ना.	तत्स.	कु®प्रथा	
६४	केही	सर्व.	तद्.		३
६छ	क्रिसमस	ना.	आ.		२
६६	क्षमा	ना.	तत्स.		
६७	खम्बा	ना.	तद्.		
६८	खुसियाली	ना.	आ.	खुसी®याली	
६९	गए	क्रि.	तद्.		२
७०	गएको छ	क्रि.	तद्.		
७१	गर्दैन	क्रि.	तद्.		२
७२	गर्दैनौं	क्रि.	तद्.		
७३	गरिब	ना.	तत्स.		
७४	गरिन्छ	क्रि.	तद्.		
७५	गरी	क्रियो.	तद्.		
७६	गर्छौं	क्रि.	तद्.		
७७	गर्दा	क्रियो.	तद्.		
७८	गर्नु	क्रि.	तद्.		
७८	गल्ती	ना.	तत्स.		
७९	गाँजेको	क्रि.	तद्.		
८०	गाँस	ना.	तद्.		
८१	गाई	ना.	तद्.		
८२	गान	ना.	तत्स.		

८३	गिर्जाघर	ना.	आ.		२
८४	गीत	ना.	तत्स.		२
८५	गुम्बा	ना.	तद्.		
८६	गुलाफ	ना.	आ.		
८७	गोरु	ना.	तद्.		
८८	गौरब	ना.	तत्स.		
८९	ग्रन्थ	ना.	तत्स.		
९०	घाटु	ना.	तद्.		
९३	घुसेको	क्रि.	तद्.		
९४	चमेली	ना.	तद्.		२
९५	चरा	ना.	तद्.		
९६	चाडपर्व	ना.	तद्.	चाड®पर्व	
९७	चाहने	वि.	तद्.		
९८	चिम्लेर	क्रियो.	तद्.		
९९	चुरुङगी	ना.	तद्.		
१००	चौतर्फी	वि.	तद्.	चौतर्फ®ई	
१०१	चौतारो	ना.	तद्.		
१०२	छ	क्रि.	तद्.		४
१०३	छठ	ना.	आ.		
१०४	छन्	क्रि.	तद्.		७
१०५	छाड्न	क्रि.	तद्.		

१०६	छुवाछुत	ना.	तद्.	छुत®अछुत	
१०७	छैन	क्रि.	तद्.		
१०८	जग	ना.	तत्स.		४
१०९	जन्ती	ना.	तद्.	जन्त®ई	
११०	जन्मन्छ	क्रि.	तद्.		
१११	जसरी	क्रियो.	तद्.	जसो®अरी	
११२	जस्तै	वि.	तद्.		
११३	जागरण	ना.	तत्स.	जागृ®अृ	
११४	जात	ना.	तत्स.		
११५	जातजाति	ना.	तत्स.	जात®जाति	
११६	जाति	ना.	तत्स.	जात®ई	
११७	जातीय	वि.	तत्स.	जात®ईय	
११८	जिउँदो	वि.	तद्.		
११९	जुनसुकै	सर्व.	तद्.	जुन®सुकै	
१२०	जे	सर्व.	तद्.		
१२१	झगडा	ना.	तद्.		
१२२	झै	नायो.	तद्.		
१२३	ठानी	क्रियो.	तद्.		२
१२४	ठान्छौ	क्रि.	तद्.		
१२५	ठान्दैनौ	क्रियो.	तद्.		
१२६	ठूलो	वि.	तद्.		

१२७	ढोलक	ना.	तद्.		
१२८	तमाम	वि.	आ.		
१२९	तर	संयो.	तद्.		
१३०	तराई	ना.	तद्.		
१३१	ताल	ना.	तद्.		
१३२	तिज	ना.	तद्.		
१३३	तिनीहरू	सर्व.	तद्.		
१३४	तिहार	ना.	तद्.		२
१३५	ती	सर्व.	तद्.		३
१३६	तुलना	ना.	तत्स.		२
१३६	तुलसी	ना.	तत्स.		
१३७	त्यसरी	क्रियो.	तद्.	त्यो®अरी	
१३८	त्यसैले	संयो.	तद्.		६
१३९	त्यस्तै	वि.	तद्.		
१४०	त्यो	सर्व.	तद्.		
१४१	थरी	वि.	तद्.		
१४२	थियो	क्रि.	तद्.		
१४३	दया	ना.	तत्स.		
१४४	दशैं	ना.	तद्.		
१४५	धान	ना.	तत्स.		
१४६	दानवीर	वि.	तत्स.	दान®वीर	

१४७	देउसी	ना.	तद्.	देव®श्री	
१४८	देखिन्छ	क्रि.	तद्.		
१४९	देवता	ना.	तत्स.	देव®ता	६
१५०	धर्म	ना.	तत्स.		
१५१	धर्मशाला	ना.	तत्स.	धर्म®शाला	
१५२	धर्मावलम्बी	ना.	तत्स.	धर्म®आलम्बी	४
१५३	धान	ना.	तद्.		
१५४	धामी	ना.	तद्.		
१५५	धारा	ना.	तद्.		
१५६	धैरै	वि.	तद्.		
१५७	नदी	ना.	तत्स.		
१५८	नाम	ना.	तत्स.		
१५९	नदी	ना.	तत्स.	नद्®ई	
१६०	निर्मल	वि.	तत्स.	निर्®मल	
१६१	निर्माण	ना.	तत्स.	निर्®मान	३
१६२	निस्केको	क्रि..	तद्.		
१६३	नेपाल	ना.	तद्.		८
१६४	नेपाली	ना.	तद्.		१३
१६५	नै	नि.	तद्.		

१६६	नोकर	ना.	आ.		
१६७	पक्ष	ना.	तत्स.		
१६८	पछ्याउनु	क्रि.	तद्.		
१६९	पनि	संयो	तद्.		
१७०	परम्परा	ना.	तत्स.	परम्®परा	६
१७१	पराई	क्रि.	तद्.		
१७२	परिचय	ना.	तत्स.	परि®चय	
१७३	परेका	क्रि.	तद्.		
१७४	परोपकार	ना.	तत्स.	पर®उपकार	
१७५	परोपकारी	वि.	तत्स.	परोपकार®इ	
१७६	पर्व	ना.	तत्स.		
१७७	पवित्र	वि.	तत्स.	पू®इत्र	
१७८	पशुपंक्षी	ना.	तत्स.	पशु®पंछी	
१७९	पहाड	ना.	तद्.		
१८०	पहिले	वि.	तद्.		
१८१	पाइन्छ	क्रि.	तद्.		३
१८२	पाटी	ना.	तद्.		
१८३	पारस्परिक	वि.	तत्स.	परस्पर®इक	
१८४	पाहुना	ना.	तद्.		४
१८५	पिपल	ना.	तद्.		

१८६	पुराना	वि.	तद्.		
१८७	पुल	ना.	आ.		
१८८	पूजा	ना.	तत्स.	पुज®आ	
१८९	पैदा	ना.	आ.		
१९०	पौराणिक	वि.	तत्स.	पुराण®इक	३
१९३	प्रचलन	ना.	तत्स.	प्र®चलन	
१९४	प्रथा	ना.	तत्स.	प्रथ®आ	
१९५	प्रवृति	ना.	तत्स.	प्र®वृति	
१९६	प्रसंशा	ना.	तत्स.	प्र®शस®आ	
१९७	प्रेरित	वि.	तत्स.	प्रर®इत	
१९८	फूल	ना.	तद्.		
१९९	फूलबारी	ना.	तद्.	फूल®बारी	
२००	बगैँचा	ना.	तद्.	बाग®ऐँचा	२
२०१	बताइन्छ	क्रि.	तद्.		
२०२	बनाउनु	क्रि.	तद्.		
२०३	बाचौं	क्रि.	तद्.		
२०४	बाजा	ना.	तद्.		
२०५	बालन	ना.	तद्.		
२०६	बिच	ना.	तद्.		
२०७	बिरङग	ना.	तत्स.		

२०८	बुद्ध	ना.	तत्स.		
२०९	बेली	ना.	तत्स.		
२१०	बौद्ध	वि.	तत्स.		
२११	भए	क्रि.	तद्.		
२१२	भएको	क्रि.	तद्.		
२१३	भएर	क्रियो.	तद्.		
२१४	भजन	ना.	तत्स.	भज®अन	
२१५	भनिन्छ	क्रि.	तद्.		८
२१६	भने	संयो	तद्.		२
२१७	भन्ने	संयो	तद्.		
२१८	भरिएको	क्रि.	तद्.		
२१९	भई	क्रि.	तद्.		
२२०	भावना	ना.	तत्स.	भाव®अन®आ	५
२२१	भाषा	ना.	तत्स.	भाष®आ	२
२२२	भाषाभाषी	ना.	तत्स.	भाषा®भाषी	
२२३	भित्र	नायो.	तद्.		
२२४	भुलेर	क्रियो.	तद्.		
२२५	भेग	ना.	तत्स.		२
२२६	भेटिन्छ	क्रि.	तद्.		
२२७	भैलो	ना.	तद्.		
२२८	मठ	ना.	तत्स.		२

२२९	मनसाय	ना.	आ.		
२३०	मनाउनु	क्रि.	तद्.		४
२३१	मनोरम	वि.	तत्स.	मनस्®रम	
२३३	मनोहर	वि.	तत्स.	मनस्®हर	
२३४	मन्त्र	ना.	तत्स.		
२३५	मन्दिर	ना.	तत्स.		३
२३६	मर्द	वि.	तद्.		२
२३६	मलामी	ना.	तद्.	मलाम®ई	
२३७	मस्जिद	ना.	आ.		२
२३८	महान	वि.	तत्स.		
२३९	महिला	ना.	तत्स.	मह®इल®आ	
२४०	माघी	ना.	तत्स.		
२४१	मात्र	ना.	तत्स.		
२४२	माथि	क्रियो.	तद्.		
२४३	मादल	ना.	तद्.		
२४४	मानिन्छ	क्रि.	तद्.		
२४५	मान्यता	ना.	तत्स.	मान्य®ता	
२४६	माया	ना.	तत्स.		
२४७	मारुनी	ना.	तद्.		
२४८	मिठो	वि.	तत्स.		
२४९	मिलेका	क्रि.	तद्.		

२५०	मुक्त	वि.	तत्स.	मुच®त	२
२५१	मुस्लिम	ना.	आ.		
२५२	मुहान	ना.	तद्.	मुह®आन	
२५३	मूल	ना.	तत्स.		
२५४	मेलमिलाप	ना.	तद्.	मेल®मिलाप	
२५५	मैलाएको	क्रि.	तद्.		
२५६	यति	वि.	तद्.		
२५७	यस	सर्व.	तद्.		९
२५८	यसरी	क्रियो.	तद्.	यो®अरी	
२५९	यस्ता	वि.	तद्.		२
२६०	यहाँ	सर्व.	तद्.		९
२६१	यिनै	वि.	तद्.		२
२६२	यी	सर्व.	तद्.		
२६३	र	संयो.	तद्.		१५
२६४	रङ	ना.	तत्स.		
२६५	रङगी	वि.	तत्स.	रङग्®ई	
२६६	रङगीचङगी	वि.	तद्.		
२६७	रङगैरङ	ना.	तत्स.	रङग्®रङग्	
२६८	रमाउँछन्	क्रि.	तद्.		
२६९	राम्रा	वि.	तद्.		
२७०	राष्ट्रिय	वि.	तत्स.	राष्ट्र®इय	

२७१	रिस	ना.	तद्.		
२७२	रीतिरिवाज	ना.	तद्.	रीति®रिवाज	
२७३	रुप	ना.	तत्स.		
२७४	रोदी	ना.	तद्.		
२७५	लक्ष्य	ना.	तद्.	लक्ष®य	
२७६	लम्केका	क्रि.	तद्.		
२७७	लाखे	ना.	तद्.		
२७८	लालयित	वि.	तत्स.	लालस®इत	
२७९	लोक	ना.	तत्स.		
२८०	लोकप्रिय	वि.	तत्स.	लोक®प्रिय	
२८१	ल्होसार	ना.	तद्.		
२८२	वंश	ना.	तत्स.		
२८३	वनस्पति	ना.	तत्स.	वन®पति	
२८४	वर	ना.	तत्स.		
२८५	विकास	ना.	तत्स.	वि®कास	
२८६	विकृति	ना.	तत्स.	वि®कृति	२
२८७	विभिन्न	वि.	तत्स.	वि®भिन्न	२
२८८	विविध	वि.	तत्स.	वि®विधा	३
२८९	विविधता	ना.	तत्स.	विविध®ता	२
२९०	विविधतामय	वि.	तत्स.	विविधता®मय	२

२९१	विशेषता	ना.	तत्स.	विशेष®ता	२
२९२	वृक्ष	ना.	तत्स.		
२९३	वृद्धाश्रम	ना.	तत्स.	वृद्धा®आश्रम	
२९४	वेश	ना.	तत्स.		
२९५	व्यक्ति	ना.	तत्स.		
२९६	व्यवहार	ना.	तत्स.	वि®अव®हार	
२९७	शक्ति	ना.	तत्स.	शक्®ति	
२९८	शिष्ट	वि.	तत्स.		
२९९	शुभकामना	ना.	तत्स.	शुभ®कामना	
३००	श्रद्धा	ना.	तत्स.		
३०१	सँगै	नायो.	तत्स.		
३०२	संस्कृति	ना.	तत्स.	सम्®कृति	२५
३०३	संस्था	ना.	तत्स.	सम्®था	
३०४	सङ्गम	ना.	तत्स.	सम्®गम	२
३०५	सजाउन	क्रि.	तद्.		२
३०६	सत्कार	ना.	तत्स.	सत्®कार	
३०७	सत्य	वि.	तत्स.		
३०८	सत्यवादी	वि.	तत्स.	सत्य®वादी	
३०९	सद्भाव	ना.	तत्स.	सद्®भाव	
३१०	सधैँ	क्रियो.	तद्.		

३११	सनही	ना.	तद्.		
३१२	सबै	वि.	तद्.	सब®ऐ	
३१३	सभ्य	वि.	तत्स.	सभा®य	
३१४	सभ्यता	ना.	तत्स.	सभ्य®ता	
३१५	समता	ना.	तत्स.	स®मता	
३१६	समन्वय	ना.	तत्स.	सम्®अनु®अय	
३१७	समन्वित	वि.	तत्स.	सम्®अन्वित	
३१८	समाज	ना.	तत्स.		९
३१९	समानता	ना.	तत्स.	समान®ता	
३२०	समुदाय	ना.	तत्स.	सम्®उत®आय	
३२१	समुन्नति	ना.	तत्स.	सम®उन्नति	२
३२२	समृद्धि	ना.	तत्स.	सम®ऋद्धि	
३२३	समेटिनु	क्रि.	तत्स.		
३२४	सम्झनु	क्रि.	तत्स.		
३२५	सम्मान	ना.	तत्स.	सम्®मान	२
३२६	सम्मिश्रण	ना.	तत्स.	सम्®मिश्रण	
३२७	सय	वि.	तत्स.		
३२८	सयपत्री	ना.	तत्स.	सय®पत्र®ई	२
३२९	सरह	वि.	तत्स.		
३३०	सहकार्य	ना.	तत्स.	सह®कार्य	

३३१	सहभागिता	ना.	तत्स.	सहभागि®ता	२
३३२	सहयोग	ना.	तत्स.	सह®योग	
३३३	सहिष्णुता	ना.	तत्स.	सहिष्णु®ता	
३३४	साकेला	ना.	तद्.		
३३५	साझा	वि.	तद्.		२
३३६	साथ	नायो.	तद्.		३
३३६	सामाजिक	वि.	तत्स.	समाज®इक	
३३७	सार्थक	वि.	तत्स.	सा®अर्थ®क	
३३८	सिर्जना	ना.	तद्.		
३३९	सुवास	ना.	तत्स.	सु®वास	
३४०	सुसस्कृति	ना.	तत्स.	सु®सस्कृति	
३४१	सुसम्बन्ध	ना.	तत्स.	सु®सम्बन्ध	
३४२	सृष्टि	ना.	तत्स.	सृज®ति	
३४३	सोच	ना.	तद्.		
३४४	सौन्दर्य	ना.	तत्स.	सुन्दर®य	
३४५	सौभाग्य	ना.	तत्स.	सु®भाग्य	
३४६	स्थापना	ना.	तत्स.	स्थापन®आ	
३४७	हरेक	वि.	आ.	हर®एक	
३४८	हर्ष	ना.	तत्स.		
३४९	हर्षोल्लास	ना.	तत्स.	हर्ष®उल्लास	
३५०	हातेमालो	ना.	तद्.	हाते®माला®ओ	

३५१	हामी	सर्व.	तद्.		१४
३५२	हाम्रो	वि.	तद्.		११
३५३	हिन्दु	ना.	तत्स.		२
३५४	हुदै	क्रि.	तद्.		
३५५	हुन	क्रि.	तद्.		
३५६	हुन्छन्	क्रि.	तद्.		
३५७	हेप्ने	वि.	तद्.		
३५८	हो	क्रि.	तद्.		९
३५९	होइन	क्रि.	तद्.		३
३६०	होली	ना.	तद्.		

स्रोतः नेपाली कक्षा ८, पृ. १३६-१३९

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

४.५.१ पदवर्ग आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

तालिका नं. १३ : पदवर्ग आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

क्र.स.	पदवर्ग	शब्दसङख्या	प्रतिशत
१	नाम	१९९	५५.८९
२	सर्वनाम	१४	३.९३
३	विशेषण	६६	१८.५४
४	क्रिया	४८	१३.४८
५	क्रियायोगी	१७	४.७८
६	नामयोगी	४	१.१२
७	संयोजक	७	१.९७

८	निपात	१	०.२८
जम्मा		३५६	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

माथिको तालिका नं.११ विश्लेषण गर्दा प्रयुक्त शब्दहरू मध्ये सबैभन्दा बढी नाम वर्गका शब्दहरू प्रयोग भएको पाइन्छ । जम्मा शब्दसङख्या ३५६ मध्ये १९९, ५५.८९% नाम वर्गका शब्दहरू प्रयोग भएको देखिन्छ । त्यसपछि क्रमशः विशेषण वर्गका ६६, १८.५४%, क्रिया वर्गका ४८, १३.४८%, क्रियायोगी वर्गका १७, ४.७८% सर्वनाम वर्गका १४, ३.९३%, संयोजक वर्गका ७, १.९७% नामयोगी वर्गका ४, १.१२% र निपात वर्गका १, ०.२८% शब्दहरू प्रयोगमा आएका देखिन्छन् । सबैभन्दा कम निपात वर्गका शब्दहरू रहेका छन् भने विस्मयादिबोधक वर्गका शब्दहरू यस पाठमा प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.५.२ स्रोतका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण :

तालिका नं.१४ : स्रोतका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

क .स.	शब्द		संख्या	प्रतिशत
१.	मौलिक	तत्सम	१५३	४२.९८
		तद्भव	१८३	५१.४०
२.	आगन्तुक		२०	५.६२
जम्मा			३५६	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

तालिका नं. १४ अनुसार पाठमा प्रयुक्त जम्मा शब्दसङख्या ३५६ रहेको देखिन्छ । जसमध्ये सबैभन्दा बढी तदतभ शब्द १८३, ५१.४० % रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी दोश्रो स्थानमा तत्सम १५३, ४२.९८% र सबैभन्दा कम आगन्तुक २०, ५.६२% शब्दहरू प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.५.३ आवृतिका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण :

तालिका नं.:१५ : आवृतिका आधारमा शब्दहरूको वर्गीकरण

क्र.स.	शब्द	सङख्या	प्रतिशत
१	आवृति	७८	२१.०१
२	अनावृति	२७८	७८.०९
जम्मा		३५६	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

माथिको तालिकालाई विश्लेषण गर्दा पाठमा जम्मा प्रयुक्त शब्दसङख्या ३५६ रहेको पाइन्छ । जसमध्ये आवृति शब्दसङख्या ७८, २१.९१% रहेको छ भने अनावृति शब्दसङख्या दुई तिहाई भन्दा बढी २७८, ७८.०९% रहेको छ ।

४.५४ बनोटका आधारमा शब्दको वर्गीकरण :

तालिका नं. १६ : बनोट आधारमा शब्दको वर्गीकरण

क .स.	शब्द		संख्या	प्रतिशत
१.	मूल		२२१	७१.३९
२.	व्युत्पन्न	उपसर्ग	४१	११.३९
		प्रत्यय	७६	२१.११
		समास	१९	५.२८
		द्वित्व	३	०.८३

३	जम्मा	३६०	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

माथिको तालिका अनुसार पाठका प्रयुक्त जम्मा शब्द संख्या ३६० रहेको पाइन्छ जसमध्ये मूल शब्द संख्या २२१, ७१.३९ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी व्युत्पन्न शब्दहरूमा क्रमशः उपसर्ग ४१, ११.३९ प्रतिशत, प्रत्यय ७६, २१.११ प्रतिशत, समास १९, ५.२८ प्रतिशत र द्वित्व ३, ०.८३ प्रतिशत शब्द प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.६ कक्षा आठको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट निबन्ध विधामा प्रयुक्त सम्पूर्ण शब्दभण्डारको व्याख्या एवंम् विश्लेषण :

कक्षा आठको नेपाली भाषा पाठशयपुस्तकमा समाविष्ट निबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरूको अध्ययन गर्ने मुख्य ध्येय रहेको प्रस्तुत शोध अध्ययनको यस भागमा उक्त निबन्धहरूबाट प्राप्त शब्दहरूलाई समग्र सङकलन गरेर ब्याख्या विश्लेषण गर्ने कार्य गरिरहेको छ । कक्षा आठका नेपाली पाठ्यपुस्तकमा जम्मा ४ ओटा निबन्धहरू समावेश गरिएको छ । यहाँ उक्त चारैवटा निबन्धका सम्पूर्ण शब्दहरूलाई तालिका स्तम्भचित्र र वृतचित्रको माध्यमबाट देखाई तिनलाई व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

४.६.१ पदवर्गका आधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण

तालिका नं.१७: पदवर्गका आधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण

क्र.स.	पदवर्ग	शब्दसङख्या	प्रतिशत
१	नाम	६७९	५३.८६
२	सर्वनाम	३८	३.०२
३	विशेषण	२४६	१९.५५
४	क्रिया	१८८	१४.९४
५	क्रियायोगी	५५	४.३७
६	नामयोगी	२२	१.७५

७	संयोजक	२५	१.९९
८	निपात	५	०.०४
जम्मा		१२५८	१००

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

तालिका नं.१७ अनुसार कक्षा ८ को नेपाली पाठ्य पुस्तकमा समाविष्ट ४ वटा निबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दहरूमा नाम वर्गको सबैभन्दा बढी प्रयोग भएको देखिन्छ । कुल सङख्या १२५८ मध्ये ६७९, ५३.८७% शब्द नामवर्गका मात्र रहेको देखिन्छ । नाम वर्ग दोस्रो स्थानमा विशेषण वर्गका शब्दहरू प्रयोग भएका देखिन्छन् । विशेषण वर्ग अन्तर्गत २४६ १९.५५% शब्दहरू प्रयोगमा आएका देखिन्छन् । यसरी नै क्रमश : क्रिया वर्गका १८८, १४.९४% क्रियायोगी वर्गका ५५, ४.३७%, सर्वनाम वर्गका ३८, ३.०२%, संयोजक वर्गका २५, १.९९%, नामयोगी वर्गका २२, १.७५%, र सबैभन्दा कम निपात वर्गका ५, ०.४% शब्दहरू प्रयोगमा आएका देखिन्छ ।

स्तम्भ चित्र नं. १: पदवर्गका आधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण

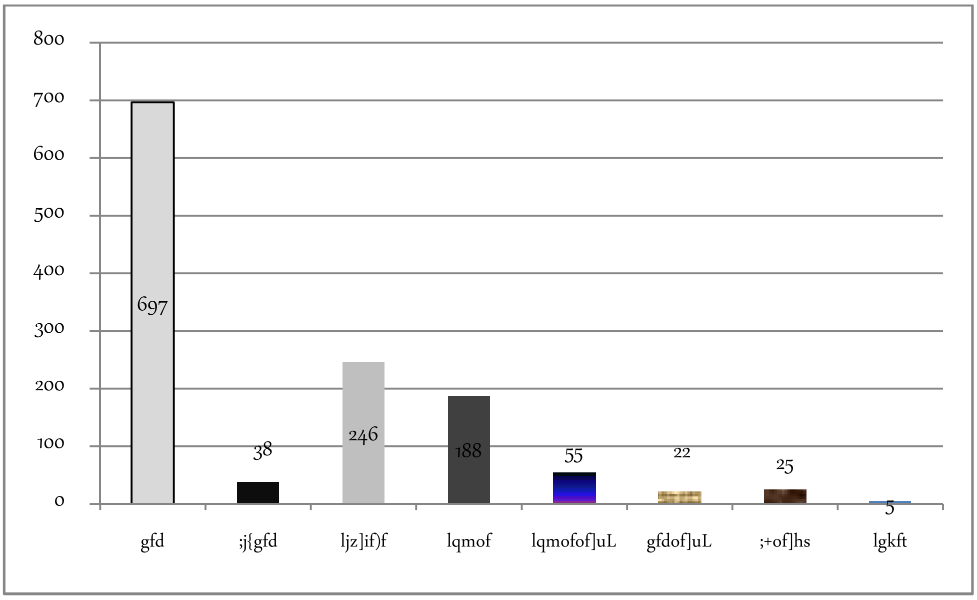

वृत्तचित्र नं. १: पदवर्गका आधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण

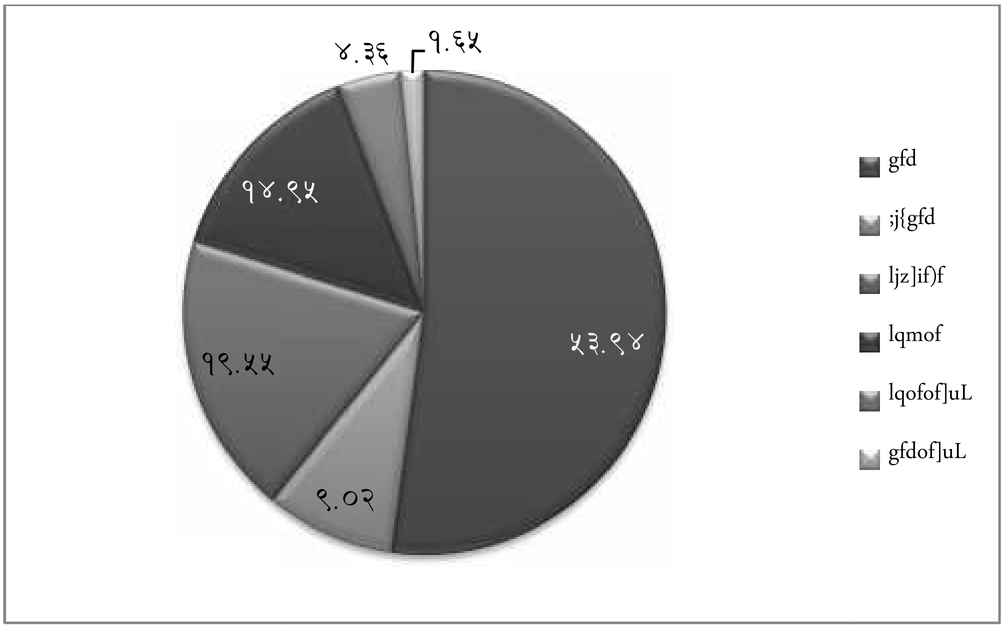

माथि उल्लेखित स्तम्भचित्र र वृतचित्रले तालिका नं.१७ लाई अझ स्पष्ट पारेको छ । जस अनुसार नाम वर्गका शब्दले अत्याधिक सङख्या ओगटेको देखिन्छ भने यसको अनुपातमा निपात वर्गका शब्दहरू ज्यादै न्यून रहेको पाइन्छ । शब्द प्रयोगका दृष्टिले विशेषण र क्रिया क्रमशः दोस्रो र तेस्रो स्थानमा रहेता पनि यो सङख्या नाम वर्गका शब्दको अनुपातमा निकै कम देखिन्छ ।

४.६.२ स्रोतका आधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण :

तालिका नं.१८ः स्रोतका आधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण :

क .स.	शब्द		संख्या	प्रतिशत
१.	मौलिक	तत्सम	६१९	४९.२१
		तद्भव	५५७	४४.२८
२.	आगन्तुक		८२	६.५२
जम्मा			१२५८	१००

तालिका नं.१८ लाई विश्लेषण गरेर हेदा कक्षा आठको नेपाली पाठ्यपुस्तमा समाविष्ट ४ वटा निबन्ध विधामा जम्मा शब्द १२५८ रहेको छन् । जसमध्ये बढी तत्सम ६१९ ४९.२१% प्रयोग भएको देखिन्छ । त्यसपछि क्रमशः तद्भव शब्द ५५७, ४४.२८% र सबैभन्दा कम आगन्तुक शब्द ८२, ६.५२% प्रयोग भएको पाइन्छ ।

स्तम्भ चित्र नं.२ : स्रोतका आधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण :

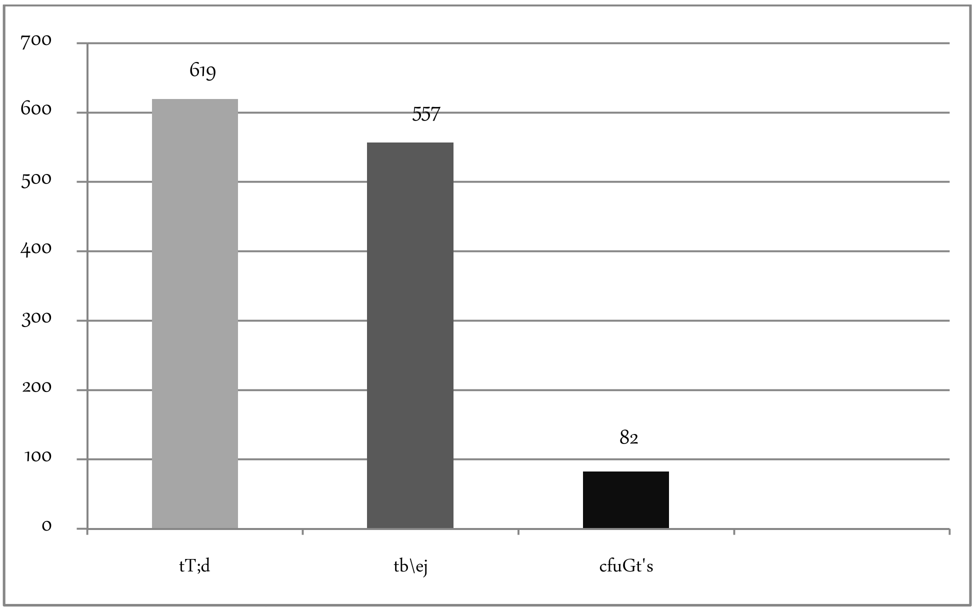

वृत्तचित्र नं.२ : स्रोतका आधारमा शब्दभण्डारको वर्गीकरण :

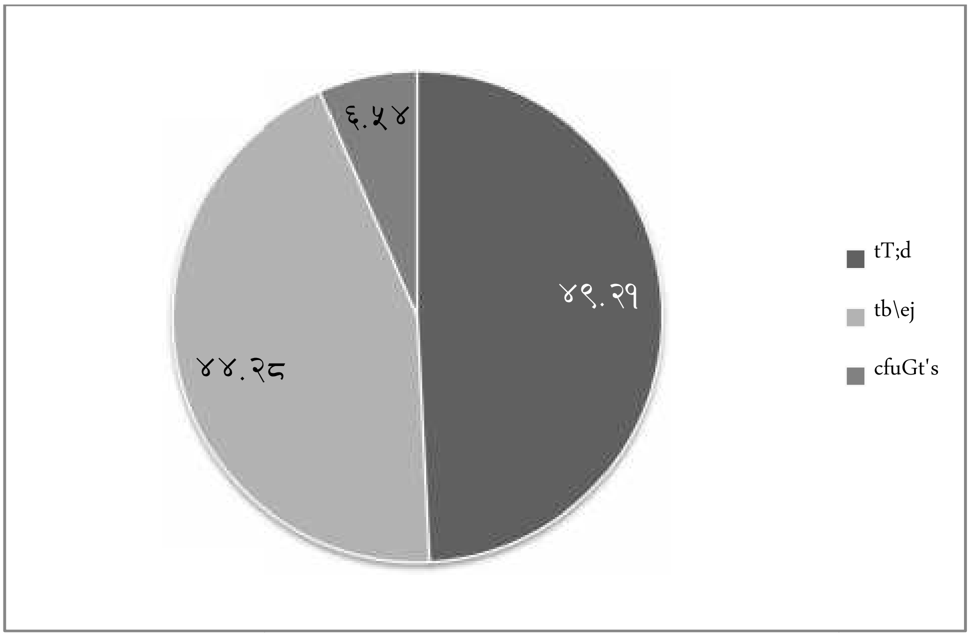

तालिका नं.१८ लाई अझ स्पष्ट पार्नका लागि माथि वृतचित्र र स्तम्भचित्र पनि प्रस्तुत गरिएको छ । जसअनुसार तत्सम शब्दले झण्डै आधा भाग ओगटेको देखिन्छ तर तद्भव शब्द तत्सम शब्दको अनुपातमा केही कम प्रयोग भए तापनि आगन्तुक शब्दको प्रयोग ज्यादै न्युन रहेको पनि स्पष्ट देखिन्छ ।

४.६.३ आवृतिका आधारमा शब्दभण्डारंको वर्गीकरण

तालिका नं.१९ : आवृतिका आधारमा शब्दभण्डारंको वर्गीकरण

क्र.स.	शब्द	सङ्ख्या	प्रतिशत
१	आवृति	३३१	२६.३१
२	अनावृति	९५७	७३.६९
जम्मा		१२५८	१००

माथिको तालिका अनुसार कक्षा ८ को नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट ४ वटा निबन्धमा प्रयुक्त जम्मा शब्दसङ्ख्या १२५८ रहेको देखिन्छ। जसमध्ये आवृत शब्दसङ्ख्या ३३१, २६.३१% र अनावृत शब्दसङया ९२७, ७३.६८% रहेको पाइन्छ। यसरी सम्पूर्ण शब्दहरूमा अनावृत शब्दसङ्ख्या नै बढी रहेको पाइन्छ।

स्तम्भचित्र नं. ३ : आवृतिका आधारमा शब्दभण्डारंको वर्गीकरण

वृत्तचित्र नं. ३ : आवृतिका आधारमा शब्दभण्डारंको वर्गीकरण

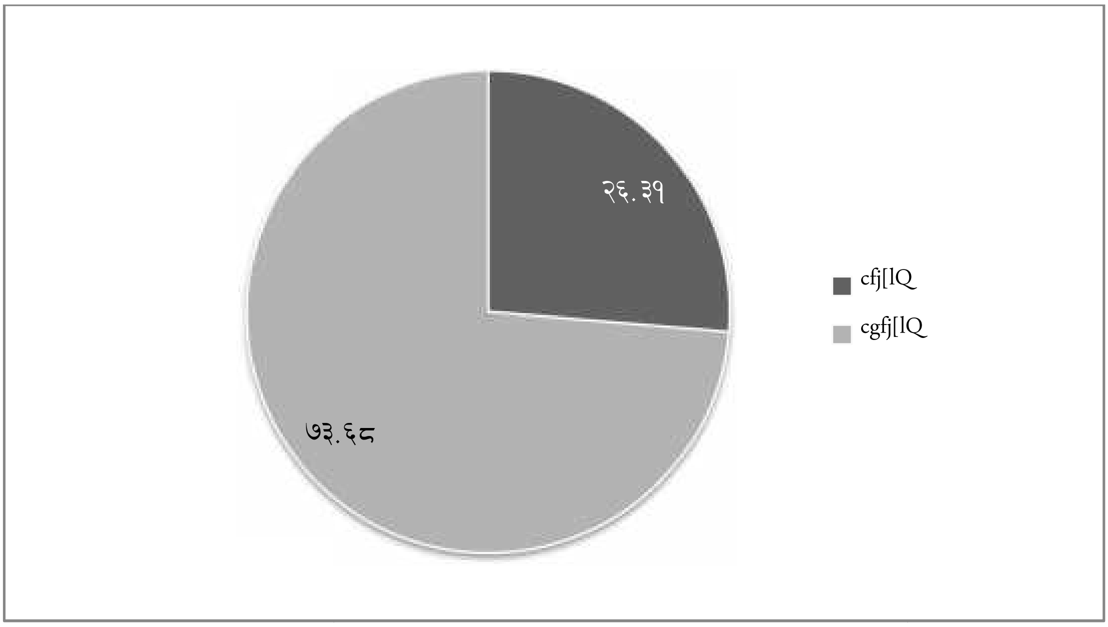

तालिका नं. १६ लाई अझै स्पष्ट पार्नका लागि माथि स्तम्भचित्र र वृत्तचित्र तयार गरिएको छ। जस अनुसार २६ प्रतिशत शब्द मात्र आवृत्ति भएको देखिन्छ भने ७४ प्रतिशत शब्दहरू आवृत्ति भएको पाइदैन्।

४.४.४ बनोटका आधारमा शब्दको वर्गीकरण :

तालिका नं. २० : बनोट आधारमा शब्दको वर्गीकरण

<table>
<tr><th>क .स.</th><th colspan="2">शब्द</th><th>संख्या</th><th>प्रतिशत</th></tr>
<tr><td>१.</td><td colspan="2">मूल</td><td>७२२</td><td>५७.३९</td></tr>
<tr><td rowspan="4">२.</td><td rowspan="4">व्युत्पन्न</td><td>उपसर्ग</td><td>१८१</td><td>१४.३९</td></tr>
<tr><td>प्रत्यय</td><td>२७२</td><td>२१.६२</td></tr>
<tr><td>समास</td><td>७९</td><td>६.२८</td></tr>
<tr><td>द्वित्व</td><td>८</td><td>०.६४</td></tr>
<tr><td>३</td><td colspan="2">जम्मा</td><td>१२५८</td><td>१००</td></tr>
</table>

स्रोतः नेपाली कक्षा ८

तालिका विकास : शोधार्थी स्वयम्

माथिको तालिका अनुसार पाठका प्रयुक्त जम्मा शब्द संख्या १२५८ रहेको पाइन्छ जसमध्ये मूल शब्द संख्या ७२२, ५७.३९ प्रतिशत रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी व्युत्पन्न शब्दहरूमा क्रमशः

उपसर्ग १८१, १४.३९ प्रतिशत, प्रत्यय २७२, २१.६२ प्रतिशत, समास ७९, ६.२८ प्रतिशत र द्वित्व ८, ०.६४ प्रतिशत शब्द प्रयोग भएको पाइन्छ । यसरी हेर्दा सबैभन्दा कम द्वित्व शब्दहरू प्रयोग भएको पाइन्छ ।

स्तम्भचित्र नं. ४ : बनोट आधारमा शब्दको वर्गीकरण

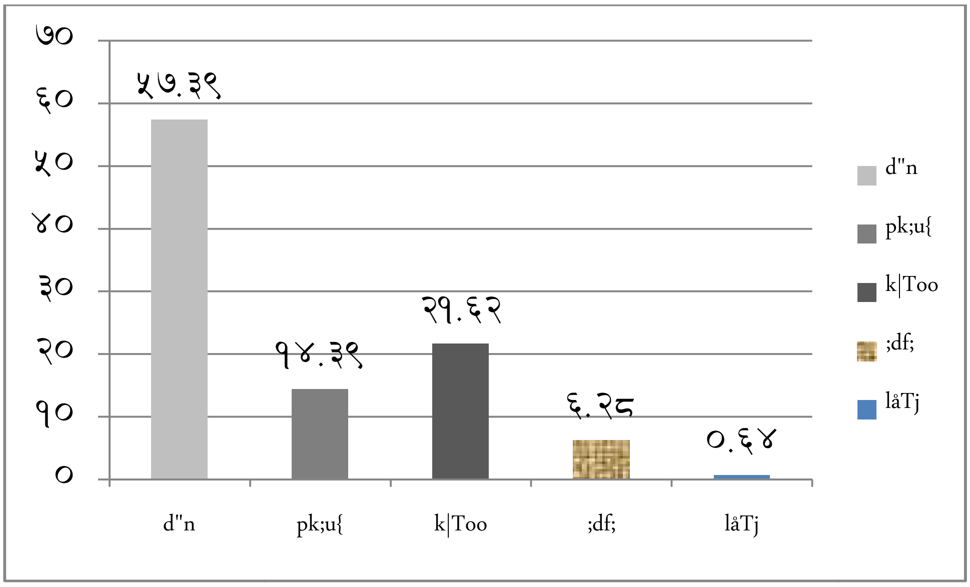

वृत्तचित्र नं. ४ : बनोट आधारमा शब्दको वर्गीकरण

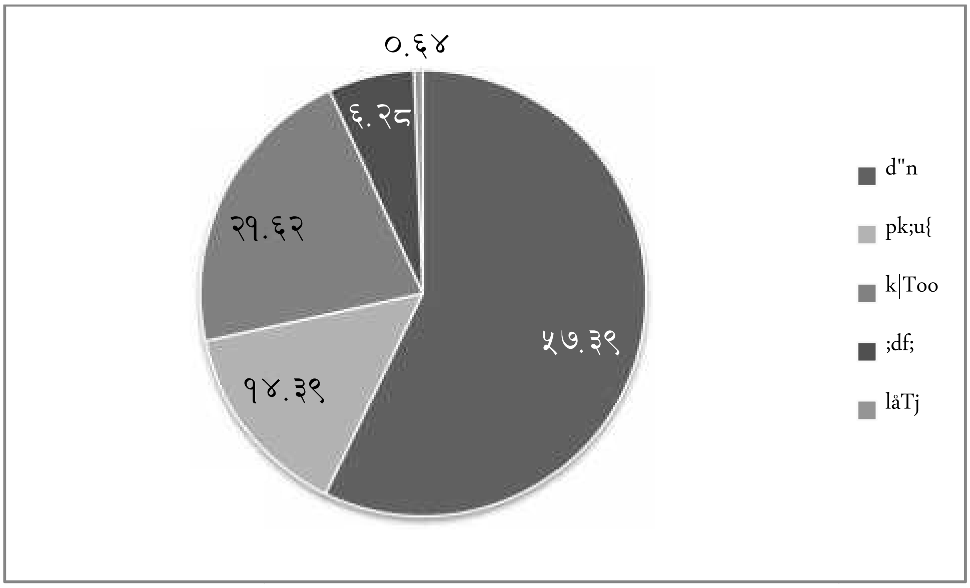

माथिको तालिका नं. २० लाई अझै स्पष्ट पार्नका लागि माथि स्तम्भ चित्र र वृत्त चित्र तयार गरिएको छ जसअनुसार मूल शब्द सबैभन्दा बढी रहेको देखिन्छ भने द्वित्व शब्द सबैभन्दा कम प्रयोग भएको देखिन्छ ।

परिच्छेदः पाँच

निष्कर्ष र सुझाव

५. १ निष्कर्ष

जुनसुकै अध्ययन अनुसन्धानको कार्य आफैंमा एक जटिल प्रक्रिया हो । यस्ता अध्ययन तथा अनुसन्धानले खास महत्त्व र अर्थ राख्दछ साथै अध्ययनको आफ्नै उद्देश्य र औचित्य पनि हुन्छ । अनुन्धान कार्यलाई मूर्तरुप दिनका लागि उपयुक्त अध्ययन विधिको पनि प्रयोग गरिएको हुन्छ ।

कक्षा आठको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकलाई मुख्य आधार बनाएर गरिएको यस अध्ययनमा निबन्ध विधामा समाविष्ट शब्दहरू सङ्कलन गरी तिनलाई वर्णानुक्रममा राख्नुका साथै ती शब्दहरूको स्रोत, पदवर्ग, वनोट र आवृत्ति समेत छुट्याइएको छ ।

भाषाको अर्थपूर्ण एकाइ नै शब्द हो ।शब्द बिना भाषाको परिकल्पना पनि गर्न सकिँदैन । भाषा पाठ्यपुस्तकको निर्माण गर्दा शब्द प्रयोगमा विशेष ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी हुन्छ । पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्दा शब्दको छनोट, स्तरण, प्रविष्टि साथै तहको पनि ख्याल गरिनु पर्दछ । भाषा पाठ्यपुस्तक सम्बन्धित तह र कक्षाका विद्यार्थीहरूलाई पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेको उद्देश्य तथा भाषिक अपेक्षाहरू हासिल गराउन यथेष्ट सहयोग गर्न भाषा शिक्षण सिकाइका महत्त्वपूर्ण तथा आधिकारित सामग्री हो । पाठ्यक्रम अनुरुप विद्यार्थीको स्तर,रुचि,अनुभव तथा मानसिक, संवेगात्मक, बौद्धिक पक्षका साथै सिकाइका आवश्यकताहरूलाई ख्याल गरेर मनोवैज्ञानिक सिकाइ अनुक्रम अनुसार यसको निर्माण गरिनु पर्दछ ।

यस शोधकार्यबाट निबन्ध विधा अध्यापन गराउने शिक्षक, पढ्ने विद्यार्थीलाई शब्दको स्रोत तथा अनुपात पहिल्याउन मद्दत मिल्नेछ साथै भावी शोधार्थीलाई आंशिक रुपमा भएपनि यो अध्ययन उपयोगी सिद्ध हुनेछ । कुनै पनि विषयवस्तुलाई छर्लङ्ग पार्न निष्कर्षको आवश्यकता पर्दछ । विस्तृत रुपमा लेखिएको ग्रन्थ बारेमा छोटो समयमा जानकारी लिन समेत निष्कर्षको आवश्यकता पर्दछ । त्यसैले कक्षा ८को नेपाली पाठ्यपुस्तकमा रहेका शब्दहरूको स्रोत, पदवर्ग, आवृत्ति, बनोट, अनुपात पहिल्याउने उद्देश्यबाट प्रेरित यो अध्ययन अनुसन्धानमा प्राप्त निष्कर्षहरू निम्न अनुसार रहेका छन् :

– आयामका दृष्टिले सबै निबन्धहरू मध्यम खालका पाइन्छन् ।

– सबै निबन्धमा प्रशस्त मात्रामा मौलिक शब्दहरूको प्रयोग भएको पाइन्छन् ।

– समग्रमा मौलिक शब्दहरूमा पनि तत्सम् शब्द बढी प्रयोग भएको पाइन्छ भने तत्सम्को तुलनामा तद्भव शब्द कम प्रयोग भएको पाइन्छ ।

- आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग सङ्ख्या नगण्य अर्थात् ज्यादै कम पाइन्छ ।
- सङ्ख्याको हिसाबले तत्सम् शब्द ६१९, तद्भव शब्द ५५७ र आगन्तुक शब्द ८२ गरी कुल १२५८ शब्दहरूको प्रयोग भएको पाइन्छ ।
- अनुपातका हिसाबले तत्सम शब्द ४९.२१ प्रतिशत, तद्भव शब्द ४४.२८ प्रतिशत र आगन्तुक शब्द ६.५१ प्रतिशत प्रयोग भएको पाइन्छ ।
- पदवर्गका दृष्टिले हेर्दा नामपद वर्गका शब्दहरू सबैभन्दा बढी ६७९, त्यसपछि क्रमशः विशेषण २४६, क्रिया १८८, क्रियायोगी ५५, सर्वनाम ३६, नामयोगी २२, संयोजक २५ र निपात ५ प्रयोग भएको पाइन्छ ।
- निपात शब्दको प्रयोग ज्यादै न्यून रहेको पाइयो भने विष्मयादिबोधक शब्दको प्रयोग नै नभएको देखिन्छ ।
- निर्दिष्ट निबन्धमा क्रमशः स, प, ब वर्णबाट प्रारम्भ भएका शब्दहरूको प्रयोग अत्याधिक देखिन्छ ।
- 'प्रकृति र वातावरण' तथा 'कम्प्युटर र इन्टरनेट' निबन्धमा अन्य शब्दको तुलनामा तत्सम शब्दको बढी प्रयोग भएको पाइन्छ ।
- 'ग्रन्थचित्र' तथा 'नेपाली संस्कृति' निबन्धमा भने तत्सम शब्दको तुलनामा तद्भव शब्दको प्रयोग बढी पाइन्छ ।
- आवृत्तिगत दृष्टिले हेर्दा आवृत्त शब्दहरूको संख्या ३३१ र अनावृत शब्दहरूको संख्या ९२७ देखिन्छ ।
- समग्र पाठका सन्दर्भमा हेर्दा उच्च आवृति भएको 'र' शब्द ९४ पटकसम्म आवृत भएको र न्यून आवृति भएको संख्या समग्र पाठमा २ पटकसम्म आवृत भएको पाइन्छ ।
- कक्षा ८ मा निबन्ध विधा समावेश गर्दा तह अनुरुपका निबन्ध क्रमबद्ध ढङ्गले समावेश गरेको पाइए तापनि आत्मपरक निबन्ध समावेश गरेको पाइँदैन ।

५.२ सुझावहरू

५.२. १ नीतिगत तहका लागि सुझाव

नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालय पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा परिमार्जित पाठ्यक्रम (२०६९)मा आधारित कक्षा ८ को नेपाली पाठ्यपुस्तक विविध दृष्टिकोणबाट प्रभावकारी पुस्तक मानिन्छ । यस पुस्तकभित्र समाविष्ट निबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययनले विद्यार्थीको स्तर र क्षमता

अनुरुप पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउने देखिन्छ । निश्चित तहका लागि निर्माण गरिएको पाठ्यक्रम बमोजिम पाठ्यपुस्तक निर्माण गरिनुपर्दछ । पाठ्यक्रमले विद्यार्थीको विविधता, क्षमता, र स्तरहरूको प्रतिनिधित्व गर्न सक्ने उद्देश्य राख्नुपर्दछ । जसले गर्दा पाठ्यपुस्तकबाट सहज रुपमा सिकाइ उपलब्धि हासिल हुन सक्दछ । यस शोधकार्यबाट प्रशोधन भएका सुझाव तथा निष्कर्षहरूले पाठ्यपुस्तक लेखनका क्रममा भएका त्रुटिहरू निराकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ ।

– विद्यार्थीको शब्दभण्डारमा वृद्धि गर्न सघाउ पुऱ्याउने एक मुख्य स्रोत तथा साधन पाठ्यपुस्तक भएको हुँदा पाठ्यपुस्तकमा प्रयोग गरिने शब्द विद्यार्थीको उमेर, रुचि,क्षमता आदिलाई ध्यानमा राखी समावेश गरिएको हुनुपर्दछ ।

– भाषा पाठ्यपुस्तकमा शब्दभण्डारको महत्त्वपूर्ण स्थान रहेको हुँदा सबै शब्दवर्गलाई समानुपातिक दृष्टिले स्थान दिएर पाठ्यपुस्तक लेखिनु उचित देखिन्छ ।

– भाषिक व्यवहारलाई सक्षम तुल्याउन तथा भाषिक सिपको विकासमा जोड दिन उपयुक्त र पर्याप्त शब्दभण्डारको समावेश गरिएको हुनुपर्दछ ।

– कठिन शब्दहरू भन्दा सरल र व्यवहारिक शब्दहरू भाषा पाठ्यपुस्तकमा समावेश गर्नु उपयुक्त देखिन्छ ।

– भाषा पाठ्यपुस्तकमा शब्दहरूको चयन गर्दा छनोट र स्तरणमा विशेष ध्यान दिनु पर्दछ ।

– स्रोतका आधारमा शब्दहरूको छनोट तथा वितरण सन्तोषजनक भए पनि पदवंर्गका हिसाबले शब्दहरूको सन्तुलन मिलाउनु आवश्यक देखिन्छ । स्तरणको सिद्धान्त अनुरुप हरेक तहमा २० प्रतिशत नयाँ शब्दहरू थप्दै लैजानु पर्दछ र बाँकी ८० प्रतिशत तल्लो तहकै पुनरावृत्ति गराउनु पर्दछ ।

– भाषा सिकाइका दृष्टिले तत्समका तुलनामा तद्भव शब्दहरू बढी हुनु राम्रो पक्ष हो साथसाथै ज्ञान, विज्ञान तथा प्रविधिका नवागन्तुक शब्दहरू पनि यथेष्ट मात्रामा प्रविष्ट हुनु आवश्यक छ ।

– शब्दहरूको चयन गर्दा विद्यार्थीहरूको दैनिक व्यवहारमा प्रयोग हुने शब्दलाई प्राथमिकता दिँदा अझ बढी प्रभावकारी हुने देखिन्छ ।

५.२.२ अभ्यास तहका लागि सुझाव

पाठ्यपुस्तक तयार गरिनुको प्रमुख प्रयोजन नै कक्षा कोठामा प्रस्तुत गर्नका लागि हो । यस अध्ययनमा कक्षा ८ को नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट निबन्ध विधानमा प्रयुक्त शब्दभण्डारले विद्यार्थीको क्षमता अभिवृद्धिमा कति सहयोगी हुन् । स्तर, रुचि र क्षमता अनुसार शब्दहरूको प्रयोग गरिएको छ कि छैन भनी अध्ययन गरिएको छ । यस अध्ययनबाट प्राप्त निष्कर्षले कक्षा ८ मा अध्यापन गर्ने सम्पूर्ण नेपाली विषय शिक्षक साथै अन्य शिक्षार्थीलाई पनि मद्दत पुऱ्याउने देखिन्छ । भाषा प्रयोगमा विद्यार्थीलाई दक्ष बनाउन शब्दभण्डारको प्रशस्त जानकारी हुनुपर्दछ । प्रस्तुत अध्ययन पनि मूलतः शब्दभण्डारसँग सम्बन्धित छ । यसै सन्दर्भमा नेपाली विषय शिक्षण गर्दा के कस्ता शब्दहरू प्रयोग गर्ने भन्ने थाहा पाउन यस अध्ययनले मद्दत पुऱ्याउँछ । विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार वृद्धि गर्न सघाउ पुऱ्याउने एक मुख्य स्रोत तथा साधन पाठ्यपुस्तक भएको हुँदा पाठ्यपुस्तकमा प्रयोग गरिने शब्द विद्यार्थीको उमेर, रुचि, क्षमता आदिलाई ध्यानमा राखी समावेश गरिएको हुनुपर्दछ । भाषिक व्यवहारलाई सक्षम तुल्याउन तथा भाषिक सीपको विकासमा जोड दिन उपयुक्त र पर्याप्त शब्दभण्डार समावेश गरिएको हुनुपर्दछ ।

५.२.३ अनुसन्धान तहका लागि सुझाव

कक्षा आठको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट निबन्ध विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन शीर्षकको शोधकार्यले भावी अनुसन्धानकर्ताहरूलाई यस अध्ययनमा भएका कमी कमजोरीहरूको पहिचान गरी नयाँ विषयमा अध्ययन गर्न मद्दत पुग्दछ । निबन्धमा प्रयुक्त शब्दहरू विद्यार्थीहरूको स्तर र क्षमता अनुरुप भए नभएको र यसले भाषिक सीप हासिल गराउन सक्षम भए नभएको जानकारी लिन नयाँ अनुसन्धानका लागि मार्गदर्शक बन्न सक्छ । नयाँ अनुसन्धाताहरूलाई पूर्वकार्यको रुपमा समेत यस अनुसन्धानले सहयोग पुऱ्याउनेछ ।

भावी अध्ययनका सम्भावित शीर्षकहरू

(१) उक्त निबन्धमा प्रयुक्त शब्दभण्डारको व्याकरणिक कोटिका आधारमा अध्ययन

(२) उक्त निबन्धमा प्रयुक्त शब्दभण्डारको पाठ्यक्रम अनुरुपताको आधारमा अध्ययन

(३) उक्त निबन्धमा प्रयुक्त शब्दभण्डारको भाषिक सिप विकासका दृष्टिले अध्ययन

सन्दर्भ सामग्री

अधिकारी, केशवराज (२०६७), कक्षा ८ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमताको अध्ययन । अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, कीर्तिपुर, नेपाली शिक्षा विभाग ।

अधिकारी, हेमाङ्गराज र बद्रीविशाल भट्टराई (२०६१), प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोष, काठमाडौँ, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०६२), सामाजिक र प्रायोगितक भाषा विज्ञान, काठमाडौँ, रत्न पुस्तक भण्डार ।

आचार्य, होमप्रसाद (२०५४), कक्षा ५पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमताको अध्ययन । अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र (कीर्तिपुर), नेपाली शिक्षा विभाग ।

कार्की, निलु (२०५८), माध्यमिक तहको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा रहेको निबन्ध विधामा समाविष्ट शब्दभण्डारको अध्ययन (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) कीर्तिपुर,नेपाली शिक्षा विभाग ।

ढुङ्गेल, दामोदर (२०६३), काठमाडौँ उपत्याका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत सरकारी तथा निजी विद्यालयका विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमताको अध्ययन, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) कीर्तिपुर, नेपाली शिक्षा विभाग ।

थापा, कविता (२०७०), पाठ्यक्रम अनुरुपताका आधारमा कक्षा ६ को नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको अध्ययन, (अप्रकाशित शोधपत्र, स्नातकोत्तर तह), सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, मोरङ ।

दुवाडी, दयाराम (२०६२), कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथा विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन (अप्रकाशित शोधपत्र, स्नातकोत्तर तह), सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, मोरङ ।

नेपाली किताब कक्षा ८ (२०७२), नेपाल सरकार, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।

नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालय (२०६९), आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी भक्तपुर ।

निरौला, तमन्जा (२०६०), कक्षा १० को नेपाली किताबमा रहेको कथा विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डार, अप्रकाशित शोधपत्र, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, मोरङ ।

पौडेल, लेखनाथ, पेशल खनाल र नारायण प्रसाद अधिकारी (२०६८), शैक्षिक मनोविज्ञान, काठमाडौँ, सनलाइट पब्लिकेसन ।

बास्तोला, मैयाकुमारी (२०७०), कक्षा ७को नेपाली पाठ्यपुस्तकका कक्षा र जीवनी विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), कीर्तिपुर, नेपाली शिक्षा विभाग ।

भण्डारी, पारसमणि, तुलसीराम घिमिरे र शक्तिराज नेपाल (२०६८), प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम, काठमाडौँ, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

भण्डारी, पुष्पराज (२०५८), कक्षा १० को नेपाली किताबमा भएका जीवनी विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), कीर्तिपुर, नेपाली शिक्षा विभाग ।

भट्टराई, बालकुमारी (२०६०), कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकका कक्षा विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), कीर्तिपुर, नेपाली शिक्षा विभाग ।

भट्टराई, रामप्रसाद (२०६८), भाषिक अनुसन्धान विधि (दोस्रो संस्करण), काठमाडौँ : शुभकामना प्रकाशन ।

सिवाकोटी, गोपाल (२०६४), अनुसन्धान पद्धति, काठमाडौँ, पैरवी प्रकाशन ।

शर्मा, केदारप्रसाद र माधव प्रसाद पौडेल (२०६८), नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षा, काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शर्मा, कृष्णप्रसाद (२०५६), कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकका कक्षा र जीवनी विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), कीर्तिपुर, नेपाली शिक्षा विभाग ।